

VEIVALG FOR FAGBEVEGELSEN

Utgitt av Røde Fane,
laget av AKPs faglige utvalg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie 2022

Pris: 40,- kr.

Forord

AKPs faglige utvalg ønsker med dette heftet å rette oppmerksomheten mot noen hovedsaker der det står strid i fagbevegelsen, og der det etter vårt syn er nødvendig å ta standpunkt. De fleste sakene blir eller har blitt behandlet på LO-kongressen i mai 1997. LO-ledelsen har ønsket å bruke vedtak av nytt handlingsprogram til å slå fast en del prinsipielle synspunkter, som bl.a. at LO er for overnasjonale styringsorganer, Solidaritetsalternativet og velferdsordninger avtalt i overenskomster eller som medlemsfordeler. AKPs faglige utvalg vil presentere alternative linjer for å bidra til mer debatt og økt opposisjon mot slike standpunkter, både før kongressen og etterpå. Dette er heller ikke bare spørsmål som angår LO, debatten må føres både innafor og på tvers av de ulike hovedsammenslutningene.

Siri Jensen

Heftet er utgitt av Røde Fane og laget av AKPs faglige utvalg.

Man kan bestille heftet ved å:

- Skrive til: AKP, Osterhausgt. 27, 0183 Oslo
- Ringe AKP: Tlf: 22 98 90 60
- Send e-post til: Siri Jensen: sirij@sn.no eller Johan Petter Andresen: johanpa@online.no

Faglig Utvalg utgir også Faglig Bulletin. Dette kan fås via brev, e-post eller telefon.

ISBN 82-91778-03-5

INNHALDSFORTEGNELSE:

Overnasjonalitet og faglige rettigheter <i>av Arne Byrkjeflot?</i>	4
Solidaritetsalternativet <i>av Roar Eilertsen</i>	7
Utfordringer for kvinnelønnsbevegelsen <i>av Siri Jensen</i>	18
Det er noe som ikke stemmer <i>av Ebba Wergeland</i>	30
Åpen anklage mot APs og SVs markedstilpasninger <i>av Geir Hem</i>	44
Om å gi fanden lillefingeren <i>av Rolv Rynning Hanssen</i>	48
Leve for å jobbe, eller jobbe for å leve? <i>av Siri Jensen</i>	54
LO mot miljødøden? <i>av Gudrun Høverstad og Pål Steigan</i>	60
Sosialisme eller kapitalisme <i>av Johan Petter Andresen</i>	64

Overnasjonalitet og faglige rettigheter

Av Arne Byrkjeflot

Trykt i Klassekampen 27/2-97

LO-ledelsen har laget et forslag til såkalt prinsipielt arbeidsprogram. Forslaget er oppsiktsvekkende. For første gang avviser ikke LO privatisering av offentlige tjenester prinsipielt, de går mot å lage miljøregler i Norge som er strammere enn i andre land og de går inn for å få overenskomstfestet trygderettigheter. Alle disse forslaga er en tilpasning til EU-modellen. Det prinsipielle utgangspunkt for denne tenkinga finner vi i programmets del 5, Internasjonalt samarbeid, Fred og nedrusting:

«Informasjonsteknologien og utviklingen mot friere og mindre restriktiv handel og økt økonomisk samkvem over landegrensene øker behovet for overnasjonale politiske styringsorganer.

Massearbeidsledigheten truer Europa som en tidsinnstilt bombe. Gjennom internasjonale faglige organisasjoner må LO delta aktivt i arbeidet for å løse det største sosiale problem som har rammet vår verdensdel i moderne tid. EØS-avtalen sikrer norsk nÅringsliv gode relasjoner til den politiske og økonomiske utvikling i Europa. LO legger stor vekt på aktiv deltakelse i arbeidet med den sosiale dialog i regi av Den Europeiske Faglige Samorganisasjon. (EFS).»

Slik inviteres LO-kongressen til å gå inn for overnasjonale styringsorganer. Det fins to slike styringsorganer i dag, det er EU og det er WTO (Verdens Handelsorganisasjon). Medlemskap i EU har LO som kjent avvist. WTO er et skremmende forsøk på å sørge for at ingen land skal unngå å gå i takt med de store multinasjonale foretak.

Men det mest interessante med dette er den store vekt som legges på EFS, også kalt Euro-LO. EFS eksekutivkomitemøte 14-15/12 1995 vedtok sitt opplegg til EUs regjeringskonferanse som skal vedta Maastricht 2 til sommeren. Jeg siterer fra dansk LOs oversettelse:

«9. De beskæftigelsesmessige strategier der blev fastlagt ved Rådsmøte i Essen, må udvikles og indarbejdes i Traktaten. 11. EFS betragter det som afgørende, at de vigtigste prinsipper i Fællesskabscharteret om

grundlæggende Arbejdsmarkedsmessige og Sociale Rettigheder indarbejdes i traktaten med henblik på at give den sociale union en stærk profil. 15. Kvalificerede flertalsaffstemninger må blive reglen for arbejdsmarkeds-, social- og miljøpolitik.»

Slik skal LO-kongressen gi fullmakt til Euro-LO som arbeider aktivt for mest mulig Union, som er for den Økonomiske Union, som ønsker at EU med flertallsavgjørelser skal kunne fatte vedtak som direkte griper inn i den norske velferdsstaten og er overordnet våre tariffavtaler. Arbeidet med den sosiale dialog handler faktisk om å overlate til EFS å forhandle fram avtaler som i neste omgang overordnes våre egne avtaler i form av EU-direktiv.

EFS er vekt opp av sønnen fordi EU trengte en forhandlingspartner til UNICE, den europeiske arbeidsgiverorganisasjonen. Dette fordi de hadde to måter å omgå Englands bruk av veto mot alt som blandet seg inn i sosiale rettigheter eller avtaleforhold. Den ene var å kalle det arbeidsmiljø og knytte det til det indre marked. I høst sa EU-domstolen at det var helt i orden da EUs arbeidstidsdirektiv ble vedtatt med allminnelig flertall i nov. 93 som en arbeidsmiljøforanstaltning.

Den andre er at det er mulig å gjøre en avtale mellom arbeidsmarkedets parter til lov med kvalifisert flertall. Slik ble avtalen om foreldrepermisjon mellom UNICE (EUs arbeidsgiverorganisasjon) og EFS og CEEP (EUs offentlige arbeidsgiverorganisasjon) opphøyd til obligatorisk EU-lov. EU-kommisjonen prøvde fra 1983 til 1994 forgjeves å få sitt direktivforslag vedtatt i Ministerrådet. I februar 1995 startet kommisjonen prosedyren etter de nye Maastricht-reglene der kommisjonen kan dra inn arbeidsmarkedets parter. De fulgte kommisjonens resept og den kunne vedtas med kvalifisert flertall i ministerrådet. Dette systemet kalles «tillitspakt», det har ikke noe som helst med frie forhandlinger å gjøre, det er forhandlet lovgivning.

Når EFS i sitt vedtak direkte viser til ministerrådsmøte i Essen, er dette ganske avslørende for hvilken politikk vi inviteres til å støtte. Dette rådsmøtet la til grunn at lavere arbeidsledighet bare kunne oppnås med mer fleksible arbeidstidsordninger, større lønnsforskjeller og at trygdeordningene ikke måtte hemme arbeidskrafta i å søke arbeid. I klartekst betyr dette at arbeidsledighetstrygd og andre sosiale trygder skal senkes så folk ikke velger trygd framfor arbeid. De direktiv som er kommet fra

EU til nå, Arbeidstidsdirektivet, utstasjoningsdirektivet og direktivet om overdragelse av bedrifter, kan i første omgang se ut til å ha liten eller ingen betydning. Stort sett dreier det seg om minsteordninger milevis fra våre egne. Men det er et faktum at ikke alt er minimumsdirektiv som vi kan vedta strengere regler for. I utstasjoningsdirektivet kan vi ikke kreve norsk lønnsnivå for montører som er her bare 8 dager. Det er vedtatt nøyaktig hvilke trygderettigheter EØS-borgere skal ha i andre EØS-land. I Danmark er det falt en dom der danske arbeidere ikke får beholde sine avtaler ved bedriftsoverdragelser, sjøl om dette er fastsatt i dansk lov. Domstolen har lagt EU-direktivet til grunn. I Norge har oljearbeidere fått beholde pensjonsordningene i en tilsvarende sak, der norsk lov ble lagt til grunn.

Men alle disse direktivene er overordnet norsk lov og dermed også overordnet våre kollektive avtaler. I Danmark er dette en stor debatt. Dagbladet Arbeideren 16. 3. 96 siterer følgende leder i fagbladet Metal: «Hvis fundamentale lønmodtagerrettigheter indskrives i traktaten, vil EU-domstolen også per definisjon kunne dømme omvendt. Altså, hvis det er en menneskeret at være organiseret, så er det også en menneskeret ikke at være organiseret. Det er i all sin enkelhet det danske aftalesystem som står på spil. Altså. At overenskomstpartnerne ved forhandlingsbordet aftaler, hvor snittet skal legges, og hvordan den næste landevinding i vårt velferdssystem skal se ud.

Sådan er den danske model bygget opp, sådan har fagbevægelsen arbejdet siden septemberforliget i 1899, og dette er den første og sidste forklaring på det velfærdssystem, vi med god ret kan bryste os af, og som man andre steder i Europa misunder os. Spørg blot i den engelske fagbevægelse. Alt dette skal der ikke eksperimenteres med, hverken af EU-ministre eller EU-domstolen. Her er der ingen nåde.»

EU går videre på denne veien med full støtte fra Euro-LO. Nå skal både arbeidsledighet, utdanning og sosiale spørsmål legges direkte under EU og underordnes EUs økonomiske politikk. Snart er EU-domstolen overordnet vår arbeidsrett. LO ledelsen vil ha oss til å applaudere denne utvikling. De spekulerer i vår uvitenhet. La dem ikke slippe unna med det. Også Sosialdemokrater mot EU bør nå våkne opp. Deres viktigste argumenter mot norsk medlemskap i EU, blir nå angrepet via bakdøra til EU, EØS.

Solidaritetsalternativet.

Av Roar Eilertsen

Innledning holdt 10. 1. 97 på AKPs Januarkonferanse.

At spørsmålet om hvordan vi utfordrer det såkalte solidaritetsalternativet settes på dagsorden, er definitivt på sin plass. For det jeg tror kommer til å bli scenarioet ut over vinteren er at vi får en intensiv propaganda-kampanje fra LO-ledelsen og regjeringa, som vil toppe seg på LO-kongressen. De skal overbevise folk i Norge og ikke minst fagbevegelsen, om at de resultater vi ser i norsk økonomi nå, skyldes moderasjonslinja og fagbevegelsens «kollektive fornuft». Nå handler det om å ikke ødelegge det som er oppnådd og å havne tilbake til jappetid og det hele. Vi vil få masse retorikk om dette.

Det krever en del å stå mot dette og ha en argumentasjon som faktisk til og med er noe mer enn at alle må åpne med å si «ja, vi er jo for solidaritetsalternativet, men akkurat for oss så er det viktig at det blir tatt hensyn til de spesielle problemene vi har».

Det er nivået veldig mye har ligget på. Jeg er ikke sikker på at jeg i denne 45 minutters bolken her kan gi en 100% patent argumentasjon og bidra til hvordan dette motstøtet kan drives, men jeg skal prøve etter beste evne.

Norsk økonomi i dag er vårt utgangspunkt når det nå igjen skal kreves moderasjon. Jeg så i Aftenposten i morges at flere fra SP, H, Kr. F. tar de siste dagers utvikling i rente og valuta til inntekt for at det må bli nulloppgjør til våren. Stoltenberg trodde ikke det var grunnlag for å gå så langt. Men krav om moderasjon kan vi være sikker på det blir, både i dette og kommende oppgjør.

La oss begynne med å se litt på noen innfallsvinkler i norsk økonomi for å se på påstandene om at dette henger sammen med eller er p.g.a. solidaritetsalternativet.

Plansjen fra nasjonalbudsjettet sist høst viser oppstilling over utviklingen i BNP, prisutviklingen og arbeidsløshetsutviklingen i industrilanda i OECD, EU, Norges handelspartnere og i Norge.

	gj.snitt 1983-92	1993	1994	1995	1996 ^a	1997 ^a
Produksjon av industriprodukt:						
Industriell produksjon	3,1	0,9	2,8	2,1	2	2½
Norges handelspartnere	2,6	+0,2	3,0	2,5	1½	2½
EU	2,7	+0,5	2,8	2,5	2½	½
Norge	2,7	2,8	5,0	3,3	5½	3
Fastlands-Norge	1,8	2,8	4,3	2,7	3½	2½
Levekostindeks:						
Industriell produksjon	4,0	2,9	2,3	2,4	2½	2½
Norges handelspartnere	4,6	2,9	2,3	2,3	2	2
EU ^b	5,1	3,1	3,0	3,1	2½	2½
Norge	5,4	2,3	1,4	2,5	1¼	2½
Arbeidsledighet^c:						
Industriell produksjon	7,1	8,2	8,1	7,7	7¼	7¼
Norges handelspartnere	6,7	9,3	9,4	8,8	9	8¼
EU	9,4	11,1	11,6	11,2	11½	11¼
Norge	3,8	6,0	5,4	4,9	4¼	4

Tall for Tyskland refererer seg til hele Tyskland fom. 1991 for arbeidsledigheten og fom. 1992 for BNP-veksten. Veksten refererer tallene seg til tidligere Vest-Tyskland gjennom hele perioden.

^a Anslag.

^b EU-15 sammenveid med kjøpekraftsparitets-justerte andeler av privat konsum som vektor.

^c Prosent av arbeidsstyrken. For Norge ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) med gammel beregningsmetode.

Kilde: IMF, OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Som vi ser er norsk økonomi inne i en ganske sterk høykonjunktur - en konjunkturtopp som den på begynnelsen av 70-tallet og midten av 80-tallet. Men denne er i styrke enda et hakk kraftigere. Økonomisk vekst er definert som økning i BNP fra år til år. I 1994 hadde vi 5% økonomisk vekst, 3,3% i 1995 og anslagsvis 5% (det blir det nok minst). Så er det moderate anslag for 1997 (ingen grunn til å tru at det blir sånn, det blir helt sikkert høyere. Hvert år den siste tida har de sagt det, men oppjustert underveis).

At høykonjunktoren kulminerer i -97 tror ikke jeg så mye på. Dette skiller seg veldig fra for eksempel EU-landa med et snitt i -96 på 2,5%, fastlands-Norge med 3,5%, Norges handelspartnere 1% og OECD 2%. Det er en ganske særnorsk høykonjunktur. Dette betyr at når BNP øker med 5% (verdiskapinga i en viss forstand), vil størrelsen på norsk økonomi (BNP) i 1997 passere 1000 milliarder kroner. 5% vekst vil si at det skapes 50 milliarder mer inntekter i år enn i fjor. Dette er en rikdomsoppbygging som vi ikke har sett maken til i norsk økonomi noen gang. En pengeoverflod i økonomien som er unik. Det eneste som bekymrer de som har makt, er hvordan alle disse pengene skal holdes borte fra folk så de ikke får nytte godt av dem. Det er interessant å se det som kom fram da det tekniske beregningsutvalget la fram sin rapport. Da

Tabell 1.1. Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Endring fra året før						
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995 ⁴⁾
Vekst i disponibel realinntekt	2,8	2,3	1,4	1,3	1,9	4,4	5%
Bidrag til vekst, prosentpoeng:²⁾							
Produksjonsvekst i utvinning og transport av råolje og gass ³⁾	3,0	0,7	1,7	1,5	0,6	1,6	1
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	-2,0	2,0	0,3	1,6	1,4	4,6	3 ½
Endring i bytteforholdet	1,1	0,1	0,1	-3,1	0,2	-1,3	¼
Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	0,7	-0,6	-0,7	1,3	-0,5	-0,4	1

1) Tallene er basert på nasjonalregnskapstall etter ny regnskapsstandard. Statistisk sentralbyrå har pr. dags dato ikke publisert tall for disponibel inntekt for Norge, fordi de ikke har beregnet kapitalsluttet etter den nye regnskapsstandard. Tallene overfor bygger på Statistisk sentralbyrås nasjonalregnskapstall komplimentert med utvalgets egne anslag for kapitalslutt. Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttar - altså, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, eksklusive kapitalslutt.

2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundning.

3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

4) Beregningsutvalgets anslag

hadde de oversikt over hvilke sektorer som bidrar til den sterke økonomiske veksten. Vi ser at fastlandsnæringene er de sterkeste, mens olje står for 1% av disse 5 % som er et mål tilnærmet likt BNP. Det er altså i fastlands-Norge som den sterkeste oppgangstendensen er, den største verdiskapningsøkninga skjer. Hva slags virkninger får dette?

For det første får det, når en snakker om «landet» - mye i sosialøkonomien er slike begreper hvor klasser og motsetninger blir borte - når vi ser på landets handel med resten av verden, så gir dette store overskudd i driftsbalansen - et regnskap mellom Norge og utlandet. Når vi framover er på et overskudd på driftsbalansen på 10% av BNP, så betyr det overskudd i utenriksøkonomien på 100 milliarder pr. år og dette bygges da opp. Vi har ikke lenger utenlandsgjeld, den var nedbetalt i 1994/95. Da legger dette seg opp som en utanlandsformue fra den norske totaløkonomien som øker med 100 milliarder pr. år. Vi står altså overfor en situasjon framover i noen år hvor Norge kommer til å være en svær kapital eksportør. Det er ikke i internasjonal målestokk snakk om småpenger når det er snakk om hundrevis av milliarder pr. år som skal plasseres.

Og - det slår ut i store overskudd i statsbudsjettet. Budsjettet gjøres opp med overskudd i 1996, hvis en tar med noen tillegg til statsbudsjettet på

trygdebudsjettet og får det som kalles statsforvaltning, så er det anslått et overskudd i fjor høst i oktober på 55 milliarder, hvor det rene budsjettoverskuddet var anslått til 38 milliarder. Det rene budsjettoverskuddet vil i hvert fall når talla kommer, være oppe i 45-46-47 milliarder p.g.a. at oljeprisene siste måneder lå mye høyere enn de la til grunn når de skrev dette i september en gang. Altså ei sparing i offentlig regi på statens hånd på over 60 milliarder kroner i 1996. Anslaga - moderate - for 1997 er på 53-54 milliarder. Også her er det lagt inn en oljepris på 115 kroner pr. fat. Om staten trudde dette med 115 kroner, kan vi i dag selge all produksjon for 1997 for 130 kroner pr fat. Når de ikke gjør det, er det fordi de tror at gjennomsnittsprisen vil ligge over 130 kroner. De har lagt inn 115 kroner og det betyr at opphopningen av kapital på statens hånd akselerer ytterligere.

Tabell 3.6 Statsbudsjettets og statsforvaltningens overskudd før lånetransaksjoner og statsforvaltningens og offentlig forvaltnings netto finansinvesteringer. Mill. kroner

	1995	1996	1997
Statsbudsjettets overskudd	2 092	0	0
+ Overskudd i Statens petroleumsfond	1 981	37 925	43 301
+ Overskudd i andre stats- og trygderegnskapet	2 011	3 894	7 344
+ Definisjonsforskjell statsregnskapet/nasjonale regnskapet ¹⁾	12 485	9 319	2 270
= Statsforvaltningens overskudd, påløpt verdi	18 570	51 138	52 915
+ Kapitalinnskudd i forretningsdriften	10 983	4 636	5 021
= Statsforvaltningens finansinvesteringer, påløpt verdi	29 553	55 774	57 936
+ Kommuneforvaltningens overskudd, påløpt verdi	2 428	+1 032	+3 972
= Offentlig forvaltnings finansinvesteringer	31 981	54 742	53 964
Målt i forhold til BNP	3,5%	(5,4%)	(5,1%)

¹⁾ Inkludert statsforvaltningens påløpte, men ikke bokførte skatter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

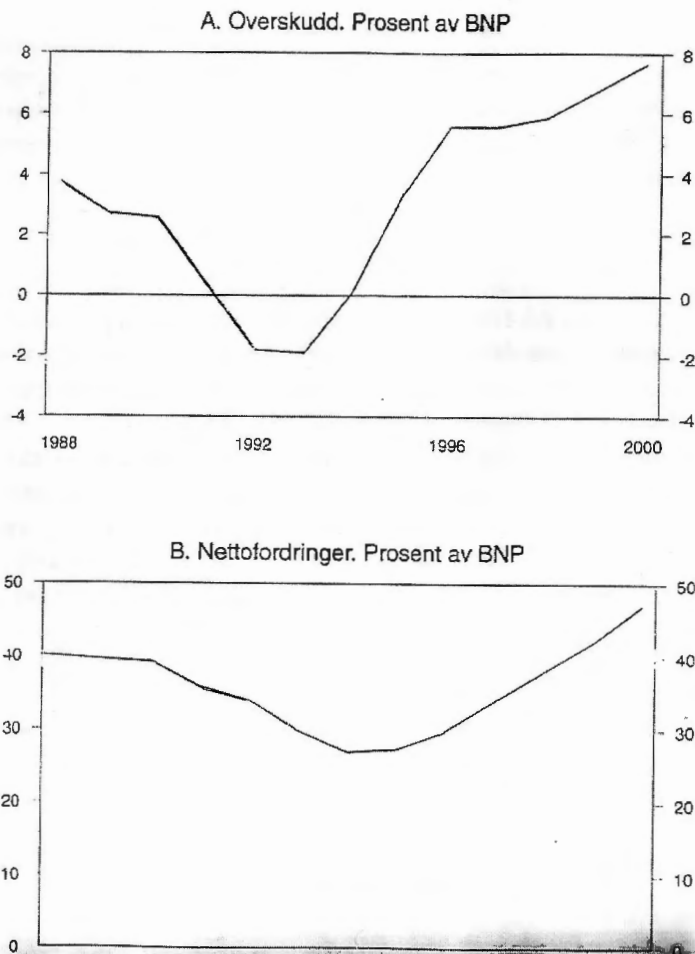
Tallene nederst (på plansjen), 5,4% - 5,1% eller rundt 6%, er plusstallene på det som EU-landa sliter med på minussida og skal få mindre enn 3% for å kvalifisere seg til den økonomiske og monetære unionen (ØMU). Norge har et pluss på 6% av BNP i sin offentlige økonomi. Det er illustrert i sammenlikningen med andre land, hvor Norge ligger oppe med overskudd i offentlig økonomi på 5% av BNP.

Japan har rasa og er nede i minus 4%, EU-området sliter med å komme over minus 3%, mange av landa er ikke i nærheten av å klare det. USA har nå de siste åra vært jamt på minus 2%. Et slikt norsk overskudd fører selvsagt til ei voldsom opphoping av kapital på statens hånd.

Her ser dere også oversikt over hvordan finansdepartementet regner

overskuddet på statsbudsjettet framover, nå og utover til 6 - 8% av BNP, dvs. 60-80 milliarder kroner i året.

Figur 3.0 Statsforvaltningens overskudd og nettofordringer. Med aktiverte kapitalinnskudd i forretningsdriften

Når det legger på seg hele tida, bygger denne nettoformuen seg opp med minst så stor stigningstakt. Og dette er moderate anslag om at vi rundt år 2000 skal ha netto fordringer på statens hånd på nesten 50% av BNP.

Dvs. at staten sin spareformue om 3-4 år er kommet opp i 5-600 milliarder kr. En del av dette er plassert i det såkalte oljefondet, men ikke alt. Store deler av sparinga er i dag plassert i valutareserver i Norges Bank, som ikke er plassert inn i oljefondet, innskudd i forretningsdrift og i utlån fra staten. Når det gjelder oljefondet mener en at det i løpet av året skal ha kommet opp i 83 milliarder, det sa de i september.

Tabell 3.5 Inntekter og utgifter i Statens petroleumsfond. Mill. kroner

	1995	1996	1997
Inntekter	38 510	63 798	67 525
- Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	38 510	63 730	65 091
- Renteinntekter	0	68	2 434
Utgifter			
Overført til statsbudsjettet	36 529	25 873	24 224
Overskudd i petroleumsfondet	1 981	37 925	43 301
Akkumulert kapital i fondet	1 981	39 906	83 207

Kilde: Finansdepartementet.

Dem har alt sjøl snakka om at det i løpet av året vil ligge på mellom 100 og 120 milliarder - og det kan bli mer om oljeprisen holder seg så høye som de er. Så det er som sagt en pengeoverflod i dette samfunnet som vi ikke har sett maken til noen gang, og da blir spørsmålet:

Når dere gang på gang blir appellert til og skal være moderate og vise ansvarlighet og tilbakeholdenhet osv. av hensyn til alle gode formål, så må det bety at den voldsomme opphopninga av rikdom som skjer havner i noen andres lommer, delvis i staten sine lommer. Og alle børsmeldinger og når regnskapsresultatene legges fram, viser hvordan de havner i de store selskapene sine lommer. Her har man i fjor vår laga et oppsett av hvordan resultata fra 1995 i de største selskapa ved Oslo Børs har utvikla seg. Driftsresultatet i de selskapene økte fra 20 til 30 milliarder fra 1994 til 1995, en netto økning fra 12 til 20 milliarder etter skatt. Så den klubben av disse storselskapene som har milliardoverskudd, er nå i hvert fall på mer enn 10 norske selskap (som rapporterte et over-

1995-96

St meld nr 2
Revidert nasjonalbudsjett 1996

Tabell 2.9 Lønnsomhetsutviklingen for selskapene på industrilisten¹⁾ på Oslo Børs

	1993	1994	1995	Endring, 1993-1995
A. Omsetning (mrd. kroner)	219,5	248,1	276,3	56,8
B. Driftsresultat (mrd. kroner)	15,4	20,6	30,3	14,9
C. Ordinært resultat (mrd. kroner)	13,6	18,6	29,9	16,3
D. Resultat etter skatt (mrd. kroner)	9,0	11,8	19,8	10,8
E. Driftsmargin (B/A) (pst.)	7,0	8,3	11,0	4,0 ²⁾
F. Fortjenestemargin (C/A) (pst.)	6,2	7,5	10,8	4,6 ²⁾

¹⁾ Beregningene dekker hovedtyngden av selskapene på industrilisten, som også omfatter en del serviceforetak. I tillegg er de flest selskapene på SMB-listen inkludert.

²⁾ Prosentpoeng.

skudd på mer enn 1 milliard pr. år, Hydro og Statoil har 6-7 milliarder. Hydro sitt mål er nå å få et overskudd på 10 milliarder og vil muligens nå dette i år.

Noen blir rike av dette. Som alle veit, så brukes ikke denne handlefriheten det offentlige har til å øke de offentlige utgiftene. Fra 1995 til 1996 reduserte staten sin pengebruk. Mens samfunnsøkonomien vokste med 5%, reduserte staten sin pengebruk. I budsjettopplegget fra i høst hadde man - korrigert for en del småting - starta med at offentlige utgifter skulle øke med 4,7%. En sjøllaga oversikt over underliggende utgifter, dvs. man ser bort fra pengeflytting i offentlig regnskaper og ser bare på driftsutgifter og utbetalinger som skjer til det norske samfunnet via trygder, pensjonsytelser eller ved å holde offentlig sektor i gang, er økninga 0,2% eller nesten ingen ting. Man øker ikke pengebruken over offentlige budsjetter i det hele tatt. Nå ble det stortingsflertall for å øke det med noen milliarder mer enn dette. Delvis er disse trukket inn igjen, så hvor stor nettoeffekten blir, det bir noe annet. Da får man den utviklinga som sier at mens de offentlige utgiftene i 1992 utgjorde 52% av BNP, utgjør de i 1997 44,6% og OECD-anslaget kom nå med 42,5% for 1998. Det er ikke mange år siden Høyre nærmest ble definert ut av storkoalisjonen til AP fordi de krevde at denne andelen skulle under 50%. AP måtte sjele litt til begge sider og sa at målet var at den ikke skulle øke i åra framover. Da lå den på 53-54% og nå er den nede i 42%.

Tabell A.7 *Finanspolitiske indikatorer. Prosent av BNP. Påløpte verdier*

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 ¹⁾
Stats- og trygdebidragene, overskudd for lånetransaksjoner	2,2	1,8	2,1	+0,2	+2,5	+3,5	+1,8	1,7	3,5
Offentlig forvaltning, overskudd for lånetransaksjoner	1,2	1,0	2,2	+0,4	+2,4	+3,1	+1,5	1,9	3,4
Statlig konsum og investering	9,7	10,0	10,3	10,6	11,1	10,7	10,2	9,8	9,7
Offentlig konsum og investering	24,5	24,4	24,3	24,9	25,9	25,1	24,5	23,9	23,7
Memo:									
Bruttoskatter i alt	44,0	42,4	42,6	41,7	41,8	41,3	42,2	42,3	+1,9
Offentlige utgifter	48,6	49,2	49,8	50,7	(52,1)	51,1	49,9	47,7	46,4

¹⁾ Anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

45,8 44,6

Det som er det interessant er - må man være med på dette?

Det er ikke mulig å argumentere mot at solidaritetsalternativet i den utforming det har, er en politikk for omfordeling fra arbeid til kapital.

Det viktigste innholdet i politikken er at i en situasjon hvor verdiskapningen er høy i utgangspunktet og hvor den øker kraftig, så skal arbeidstakerne og folk gjennom velferdsstatsytelser holde igjen, da går dette over til den andre sida. Vi har to grunnleggende produksjonsfaktorer i systemet, arbeid og kapital, og når arbeidskraftdelen holder igjen, blir det mer på den andre. Så vil selvsagt offensiven komme til å stå om påstander, bortforklaringer og masse tull omkring disse store inntektene til staten - at de er nødvendig fordi de sparer til fremtidige generasjoner og det eneste fornuftige nå er å legge til side i dag når vi har mye, slik at vi kan ha penger til pensjoner når vi blir gamle.

En argumentasjon hevder at pengeavsetninger i dag er riktig. Men det er noen som sier at, ja, det er sant at vi gjennom denne politikken gjennomfører en slik omfordeling, men den er også til deres beste fordi vi gjennom denne politikken får ei lav prisstigning som gir resultater. Denne koblinga kommer jeg tilbake til, fordi den er ikke så banal som dette. De legger vekt på lav prisstigning, slik at sjøl med ganske lave lønnstillegg får du reallønnsvekst og vi får flere i arbeid.

Og slik fortøner muligens verden seg fra de ståstedene disse folka har, men for oss og våre folk så er det et ganske håpløst utgangspunkt hvis du tjener 170. 000 eller jobber deltid og har 130. 000 i lønn. Spørsmålet blir; har de rett i dette? Er det solidaritetsalternativet som gjør at vi har fått denne økonomiske utviklinga? Min påstand er litt spissformulert at i den grad vi nå har sysselsettingsvekst, og det har vi sammen med en viss nedgang i ledigheten, så er det fordi presset på å bryte med solidaritetsalternativet er sterkere en det de hadde lagt til grunn. Hadde fagbevegelsen vært så tilbakeholden som Kleppeutvalget la opp til, ville vi ikke ha sett den sysselsettingsveksten vi nå har. Motsatt: vi har framgang på arbeidsmarkedet fordi fagbevegelse og stortingsflertall - folkelig press - har vært stort nok til å bryte med rammene til moderasjonslinja. Hvordan kan det henge sammen?

De sterkeste etterspørselsimpulsene i norsk økonomi i dag kommer nå fra det som kalles innenlandsk kjøpekraft/etterspørsel. I 1996 hadde vi prisstigning på 1,3% og en lønnsvekst på 4,3%. Foreløpige tall. Altså en reallønnsvekst på 3%. Den høyeste reallønnsvekst på 1 år siden begynnelsen av 70-tallet. Den reallønnsveksten slår nå ut i økt etterspørsel. Denne etterspørselsdrevne oppgangen er nå virksom. Og - foreløpig har

ikke den slått igjennom i form av prispress, økt inflasjon og tap av konkurranseevne for eksportindustrien. Hva er sammenhengen, hvordan er det mulig at vi nå har en slik lønnsutvikling?

I Kleppealternativet ligger at om vi får til 2,5% prisstigning, kan vi tillate oss 3% lønnsvekst. Det er grunnlag for Ω % reallønnsvekst. Nå er prisveksten nede i 1,3% og lønnsveksten opp i 4,3%. Det er fortsatt betydelig ledige ressurser i økonomien. Da er det utrolig at Jagland kan ta en finte mot stortingsflertallet som plusser på statsbudsjettet og sier at det dere nå har vedtatt - vær klar over det - krever 6000 flere folk i offentlig sektor, nærmest som om de ikke vet hva de har gjort og at dette kommer til å ødelegge - i en situasjon som har 130. 000 ledige og hvor de burde si: 6000 nye jobber skulle være glimrende, så bra! Det gjør han til et problem. Og grunnen til at dette ikke slår gjennom med et større inflasjonspress, slik som de truer med, er etter mitt syn, at denne slakken i økonomien er så stor som den er. Det er mange ledige, det er ledig produksjonskapasitet i de fleste næringer, selv om det er flaskehalser som har begynt å oppstå i noen - begynt å komme i bygningsbransjen, begynt å komme innfor enkelte grupper i helsevesenet.

Det er et bedrag å prøve å framstille situasjonen i norsk økonomi i dag som om den er prega av ikke å ha ledige ressurser. å prøve å skape en offentlig sannhet om at vi har full sysselsetting og at vi har begrensa muligheter for hva vi kan gjøre, når anslaga for åpen ledighet er 130. 000 og om du tar inn alle de som vil ha jobb i anslaga kan komme opp i 300. 000, så er det frekt å framstille det nå som om vi har møtt veggen. På den andre sida er det slik at om du nærmer deg situasjonen med full sysselsetting, kan du få et visst press fordi dette ikke er jevnt fordelt og du får flaskehalser i noen deler av økonomien. Og du får press på lønninger der det er knapphet på arbeidskraft. Og da kan en stille seg spørsmålet: hvem sitt problem er det? Kan ikke vi bruke den situasjonen at det er knapphet på arbeidskraft noen steder til å heve lønningene? Om du i en økonomi har produksjonsvekst, og økning i verdiskapning på 3%, så kan du også ha lik lønnsvekst uten å forrykke noen ting. Den verdiskapninga som er, fordeles da mellom arbeid og kapital på samme måte. Da får arbeidskrafta sin andel av økinga. Når Statistisk Sentralbyrå forklarer hvorfor norsk økonomi får 4% lønnsvekst i fjor uten økt inflasjon - så sier de at produksjonsveksten de siste åra har vært så stor at det er grunnlag for denne veksten uten at det slår ut i etterspørsel og knapphet.

Den andre muligheten som ligger her, er selvfølgelig at man omfordeler - ramma er slik og så skal arbeidstakerne ha mer - og da blir det mindre til kapitalsida. Ei slik omfordeling er det også muligheter til å slåss for innafor systemets rammer. Finansdepartementets - maktas - versjon er at systemet går bare bra dersom kapitalen får det lagt maksimalt til rette for seg og er så fornøyd med å være i Norge at den investerer her. Det er selvfølgelig riktig sett fra disse sitt ståsted, men det er ikke riktig fra vårt ståsted. Det hjelper ikke dere noe å høre at overskuddet i Hydro har øka fra 7 til 10 milliarder hvis dere samtidig får høre at det ikke er rom til å øke lønna fra 170 000 til 175 000 kroner. Det er hvilket utgangspunkt du har som avgjør. . . . .

Men det er også mulig å omfordele andre veien. Vi har vært gjennom et tiår fra 1987-1997, hvor det systematisk har vært ei omfordeling fra arbeid til kapital. Hvis fagbevegelsen hadde hatt styrke til å omfordele andre veien nå, så trur ikke jeg at kapitalen hadde rømt landet. Grunnen er at det er ikke så mye grønnere på andre sida av gjerdet. Det finnes ikke steder hvor profittutsiktene er helt glimrende og fagbevegelsen der ikke bryr seg noe om å si fra og er med på absolutt alt. Tvert imot så er det jo slik at fagbevegelsen og lønnsveksten i de andre landa det er aktuelt å investere i, er høyere enn i Norge. Men vi kommer til et punkt - og det er det punktet Sverige nå vel er kommet til, hvor summen av lønnsnivå og skattenivå for å finansiere offentlig sektor, er slik at svensk kapital sier at nå forlater vi Sverige. Nå får dere ha det som dere vil her, men vi drar ut. Og så var det en periode med en ganske ekstensiv kapitalflukt fra Sverige, og da slo de kontra og så at de ble pressa og sa; vi har ikke råd. Dette er en strategi-diskusjon for fagbevegelsen, hvor det sikkert er en del uenigheter. Når du er i en situasjon hvor du har en styrke stor nok, hvor du er i en posisjon at du kan presse kapitalen så hardt at den begynner å lure på om de skal forlate landet eller ikke. Skal vi da gå videre? Skal vi ha politiske mål for denne lønnskampen som går ut over denne fordelingsdiskusjonen og som setter hele samfunnsordenen på dagsorden? Eller skal vi tilpasse oss innafor de rammene? Når vi kommer til dette punktet vil dette selvfølgelig sprike kraftig. Noen vil si det er uansvarlig og si dette går ikke, og andre vil løfte opp de politiske målsettingene og prøve å lage en link mellom disse tinga. Men der er vi jo ikke i dag. Vi er ikke på det stadiet i dag at mulighetene for kapitalen er så umulig at om fagbevegelsen hadde tatt et steg fram og styrka sin posisjon litt, så ville de rømt landet fordi det ikke er værende her. Tvert

imot, så har de ei gullgruve og et paradisi i det her landet, som de knapt nok noen gang har hatt. Alle sammen sjøl ganske, ganske langt ut på den ytterste venstrekanten, så står tillitsvalgte opp og sier at, -ja, vi er for moderasjonslinja, men vi vil ha våres del! Så kjemper de for det.

Vi har en diskusjon nå som vi kan knytte an til på tampen, og det er diskusjonen om vi i dagens situasjon skal fortsette å sette ned renta eller la kronekursen stige. Det har faktisk noe med dette å gjøre. Den linja LO-ledelsen har pressa på og fått Jagland og Stoltenberg med på, inntil fredag, er å sette ned renta og holde kronekursen stabil. Det trur jeg at av de to alternativene, har vært det beste. For hva er det som skjer om en lar kronekursen gå opp? Jo da blir overskuddet i eksportbedriftene mindre. Da sier de at vi taper arbeidsplasser. Det er i første omgang bare tull. Prisnivået norske bedrifter møter i utlandet, er bestemt av markedet der. Vi får solgt 1 tonn aluminium til \$1600 og det bestemmes ikke av norske valutakurser hva aluminiumsprisen er. De får en pris for sine produkter ute i verdensmarkedet. Når de kommer hjem og skal veksle dette om til norske kroner, får de færre kroner igjen siden vekslingsforholdet har endra seg. Og da blir overskuddet i bedriftene hjemme mindre. Det kan de gjøre til de kommer til et punkt hvor overskuddet blir så lite at de sier: her må vi innskrenke. Med de overskudda som nå har vært i eksportindustrien, ligger vi langt, langt unna det.

Solidaritetsalternativet har vært omfordeling og det blir enda mer omfordeling om de fortsetter. Det er ikke noe grunnlag til å være med på denne omfordelinga. Pengeoverfloden er stor nok både i Hydro og statskassa. At folk flest får en del av denne økningen, er rett og rimelig. Den eneste «negative» konsekvensen det vil ha er at etterspørselen blir større og flere kommer i arbeid. Så mens de andre er veldig bekymra for at vi er i en situasjon hvor dette kan skape en enda høyere temperatur i økonomien, så burde vi hilse en slik temperaturstigning velkommen og si at da får vi kanskje ledigheten under ett hundre tusen.

Det snakkes om at det er konkurrentene våre som overtar. Men se til England, se til USA, se til de landa som prøver den strategien med å kjøre lønningene ned og særlig at de med lavest lønn skal ha enda lavere lønn, og at de skal ikke ha trygder.

Oppnår de full sysselsetting? Er det slik at det er full sysselsetting i

EU-landa som har de laveste lønningene? Er det leveforhold og full sysselsetting i USA?

Det å tru at om du bare setter ned lønningene så får du full sysselsetting, det er en gedigen bløff.

Litt ammunisjon håper jeg det kan bli ut av dette, men det er helt klart at det krever bearbeiding og diskusjon videre. Kampen mot moderasjonslinja skal føres i dette oppgjøret!

Utfordringer for kvinnelønnsbevegelsen.

Av Siri Jensen

Kampen for kvinnelønna er en stor, samfunnsmessig bevegelse som står i direkte motsetning til LO-ledelsens moderasjonslinje. Samtidig prøver alle fra NHO til LO-ledelsen å framstå som likelønnsforkjempere, i forslaget til LOs handlingsprogram står det at likelønn skal prioriteres. Det står en viktig kamp om definisjonen av likelønn, kvinnelønnsbegrepet og målsettingene for kampen.

Uansett legger Solidaritetsalternativet premissene for oppgjørene, og det blir et stort sprik mellom kvinnelønnsforbundas egne linjer og krav når det gjelder kvinnelønn og likelønn på den ene siden, og det de ender med å gå inn for innafor rammen av forhandlingssammenslutningene på den andre. Likelønn innen 1998/2000 er målsettinger som krever en helt annen strategi enn dagens små skritt. Det krever brudd med både økonomiske rammer og de rammene forhandlingssystemet setter. Kravet avspeiler kvinnes utålmodighet og vilje til å bryte rammene. Det har fungert til å sette likelønn på dagsorden som et kampkrav i dag, ikke på uendelig sikt, og det har inspirert og mobilisert. På den andre sida har

det vist seg at slike målsettinger i dag ikke er i samsvar med den faktiske styrken i kvinnelønnskampen. De undervurderer også fienden, omfanget av kvinneundertrykkinga og kvinnelønnas sammenheng med organiseringa av samfunnet. (Dette er nøyere behandlet i AKPs hefte om kvinnelønna.)

Mange ser at framgang i kvinnelønnskampen forutsetter en annen strategi enn moderate tillegg ved tariffoppgjørene, men det er fortsatt åpent hva en alternativ strategi skal bety i praksis. Kvinner på tvers dreier seg for en del om å utvikle et slikt alternativ.

Aller først kort om bakgrunnen for kvinnelønnsbevegelsen.

Kvinnelønna er i dag i utakt med kvinners virkelighet og med kvinners oppfatning av seg sjøl. Kvinner forsørger unger, og kvinners lønn er nødvendige for familien. Kvinner har alltid protestert mot den lave lønna, men styrken i protesten nå er basert på virkelige endringer i samfunnet, på dramatisk økt yrkesaktivitet de siste tiåra. Kvinnene krever ikke bare litt mer rettferdighet, en justering av kvinners lønn til de nye forholda, men slutt på all avlønning etter kjønn! Kampen er en del av et opprør mot et arbeidsliv basert på at arbeidstakerne er menn «i sin beste alder». Og det har brei støtte i befolkningen.

Bevegelsen har utvikla seg over tid. Fra midten av 1980-tallet dreide konfliktene ved tariffoppgjøret seg i hovedsak om kvinners lønn. Lokkouten i 1986 kom for eksempel på bakgrunn av forsvar av lavtlønnsgarantiordningen. Samme år var det streik blant cateringpersonalet i Nord-sjøen, sjukepleierne i staten og kontoransatte på Vinmonopolet (ansettelsesforholda for deltidsansatte). Kvinnenes tariffaksjon satte søkelyset på at kvinner tjente både lavere og likere enn menn, de løntes som kvinner. Og reiste kravet om ei lønn å leve av. Dette fikk oppslutning, bl.a. fra Handel og kontor. Men da kvinnene begynte å samle seg og samarbeide på tvers, kom det lønnsstopp, lønnslov, knebling. Kvinnene har alltid fått høre at de ikke slåss nok, men når de begynner å slåss, blir de stoppet.

I 1992 kom Kleppeutvalgets innstilling, Solidaritetsalternativet. Igjen var en sentral del av strategien at den var retta mot kvinner. De lavest lønte var de dyreste i forhold til land Norge konkurrerer med, og et hovedpoeng var at offentlig sektor måtte holdes tilbake og ikke bli lønnsledende.

På 90-tallet økte likevel oppmerksomheten om likelønna. Ulikelønn ble dokumentert på alle områder og innafor alle bransjer. Det kom felles initiativ for kvinnepott, Kvinner på tvers tok opp diskusjonene. Det ble reist krav om at det skulle settes av penger på offentlige budsjetter. Kvinnelønnsproblemet ble sett som et samfunnsproblem som ikke kunne løses innafor rammene av tariffoppgjør.

Parallelt har arbeidsgiverne satt inn sin motoffensiv. Lokale forhandlinger og nye lønnsregulativer i offentlig sektor har gitt visse resultater i form av oppsplitting og kamp mellom ulike grupper. Men dette har ikke vært nok, enheten har vært sterk nok til å legge et sterkt press på moderasjonslinja. Bl.a. derfor kommer også forslag om å begrense streikeretten. Forhandlingsretten skal presses nedover, streikeretten oppover.

Oppgjøret i 96.

Resultatet av oppgjøret er tydelig preget både av en sterk kvinnelønnsbevegelse og av en bevisst motoffensiv.

Kvinnelønnsbevegelsen klarte, sammen med opposisjonen i andre deler av fagbevegelsen, å skape et press mot moderasjonslinja som førte til tillegg som var større enn arbeidsgiverne i offentlig og privat hadde tenkt seg. Streika i Hotell og restaurant spilte her en sentral rolle. Sjølsagt var den sterke norske økonomien også viktig. Samtidig var det ikke gitt i dagens politiske situasjon at høykonjunktoren også skulle gi gode lønnstillegg for lavere og midlere lønte i offentlig sektor. Kvinnelønnsbevegelsen, sammen med klare streikeforberedelser, hadde stor betydning.

På den andre siden valgte arbeidsgiverne i kommunesektoren å bruke situasjonen til å kjøpe seg et nytt lønnsregulativ, med større vekt på lokale forhandlinger. Allerede i forhandlingssituasjonen bygget dette opp under uenighet mellom kvinnelønnsforbunda.

Samtidig sto resultatet ikke på noen måte i forhold til arbeidsgivernes profitt eller statens overskudd. Utbygtinga har økt fordi produktiviteten har økt mer enn reallønna. Forholdet mellom kvinner og menns lønn er heller ikke særlig endra. Lokale tillegg i industri som går godt, har ført til at privat sektor har fått større lønnsvekst enn offentlig sektor. Og innafor offentlig sektor er det de høyest lønte gruppene som har fått mest.

Hva kan vi lære av tariffoppgjøret/kvinnelønnskampen så langt?

A. Det trengs en sterk kvinnelønnsbevegelse på tvers.

Grunnlaget for resultatene ved tariffoppgjøret var den sterke oppslutninga som var skapt i og utenfor organisasjonene om kravet om å heve kvinnelønna og om likelønn. Opinionen var klar. Oppslutninga var også en oppbacking av organisasjonene som forberedte seg på streik. Denne støtten var ikke knyttet til bestemte krav eller strategi, men til en generell holdning til kvinners lønn. Den ble forsterket av at ulike grupper dokumenterte ulikhetene og reiste sine krav, stadig nye grupper kom med. Kravet om heving av kvinnelønna og kravet om likelønn har blitt oppfattet som to sider av samme sak: slutt på lønn etter kjønn.

Dersom kvinnelønnsbevegelsen skal kunne nå videre resultater, er det en forutsetning at det blir jobbet videre for å utvikle denne masseoppslutninga om hovedkrava, og at en ikke går seg vill i diskusjoner om mer finslepen strategi. Kvinnespørsmålet må hele tida være i forgrunnen. Det er derfor svært viktig at bevegelsen utvikles på tvers av organisasjonene og at kvinneorganisasjoner som Kvinnefronten er aktivt med.

B. Både heving av kvinnelønna og likelønn er viktige krav å bygge videre på.

Kvinnelønnsbegrepet setter fingeren på årsaken til at kvinner lønnes lavere - simpelthen fordi vi er kvinner. Vi lønnes som kjønn. Dermed fokuserer det på kvinners felles interesser i å gjøre slutt på dette, uansett utgangspunkt. Lavtlønnsproblemet og likelønnsproblemet har felles rot, og det store flertallet av kvinner har felles interesser i å gjøre slutt på lønnsfastsettelse på grunnlag av kjønn. Kvinnelønnsbegrepet viser fram omfanget av problemet og peker mot løsninger som innebærer store samfunnsforandringer. Det er derfor det er så viktig å slåss for å bruke begrepet. Og det er derfor et omstridt begrep, som for eksempel. LO-ledelsen ikke bruker lenger. (De brukte det en kort periode da kvinnelønnsbegrepet hadde sitt gjennombrudd).

Kvinnelønnsbegrepet er også omstridt fordi det er knytta til den ene av to hovedstrategier for å gjøre slutt på ulikelønna.

* Utnytte vår felles styrke til sammen å slåss for å heve kvinnelønna opp til menns lønn og på den måten gjøre slutt på ulikelønna. (hoveproblemet er at lønna er lav, ikke at den er lik). I en slik strategi er det viktig å

bevisstgjøre kvinner om kvinnelønna og snu det felles raseriet over at vi er undertrykt/lønna som kvinner til felles kamp.

eller

* Slutte å være solidariske/så opptatt av likhet og slåss for alle, og istedet slåss for større lønsspredning og karrierestiger/avansementsmuligheter etter mønster av menns lønn. (Hovedproblemet er at lønna er lik, ikke at den er lav). Innafor en slik strategi kan det oppfattes som bakstreversk å snakke så mye om kvinnelønn, for det er jo det vi vil ha slutt på. Istedet må vi rette oppmerksomheten mot kvinnene som yrkestakere, sjukepleiere, lærere, kontorfullmektiger, for å bli verdsatt som det på linje med menn.

I praksis er det ikke helt klare skiller. Forbund som bygger på en strategi for å heve kvinnelønna, går også inn på karrierestiger, tillegg for ulike kvalifikasjoner etc. Omvendt er forbund som følger den andre strategien ikke avvisende til behovet for å heve kvinners lønn fra bønn. Og det er uenighet innafor de enkelte forbund.

Likelønnsbegrepet er også viktig og brukes svært forskjellig. I samfunnsdebatten er det et uttrykk for kravet om at kvinner generelt skal tjene like mye som menn, slutt på all ulikelønn knytta til kjønn i vid forstand. Og slik har begrepet stort gjennomslag, dette synes folk er rettferdig.

Men dette krever store forandringer og mye penger. Det er derfor sterke tendenser til å snevre inn begrepet, slik at det skal få plass innafor fagbevegelsens tradisjonelle lønnsstrategi og moderasjonslinja. Dess snevrere en definerer, dess mindre blir også lønnsforskjellen. For mann og kvinne i sammenliknbare jobber på samme arbeidsplass er forskjellen liten, men den fins fortsatt. Sammenlikner man menn og kvinner i arbeidslivet som helhet tjente kvinner 81% av menn i 1991 (Likestillingsmeldinga), og det har ikke skjedd store endringer.

Den aller snevreste definisjonen er: Lik lønn for likt arbeid, dvs. de som står ved siden av hverandre og gjør det samme. Denne er det i dag få som vil bruke. I likestillingsloven brukes «Lik lønn for arbeid av lik verdi». Loven åpner for sammenlikning av arbeid hos samme arbeidsgiver, og er bl.a. brukt av bioingeniører i forhold til andre ingeniører i samme kommune.

Foran tariffoppgjøret gikk LO ut med tall som la vekt på lønnsforskjeller innafor de ulike yrkesgrupper innafor hvert enkelt forbundsområde. På den måten blir problemet holdt innafor de enkelte overenskomstområder, og fellesinteressene og felles kampkraft forsvinner. Forskjellene mellom kvinnedominerte og mannsdominerte områder blir også borte. Og da for eksempel, grafisk skulle se på kjønnsbaserte lønnsforskjeller, begrenset man seg til å se på likelønn/lønnsdiskriminering innafor hver faggruppe på den enkelte arbeidsplass. Gjennomsnittstall på tvers ble ikke oppfattet som reelle. Når LO-lederen derfor har snakket om at vi skal komme langt på likelønn innen år 2000, er dette i en snever betydning av ordet.

Lik lønn for arbeid av lik verdi, slik det er formulert i likestillingsloven, innbyr til jakt på arbeidets verdi og på måter å måle dette på. Dette er svært problematisk. En slik tilnærming fører derfor til hovedvekt på grupper som lett kan sammenlikne seg med andre grupper, for eksempel gjennom lik utdanning. Dette kan fungere bra for disse gruppene og være et godt eksempel som viser fram lønn etter kjønn. Samtidig må en ha et videre perspektiv og se opp for overdreven leting etter formelle kriterier for sammenlikning. Ofte er det slik at kvinners kvalifikasjoner er ervervet gjennom praksis og erfaring, er uformelle og usynlige.

Vi må derfor slåss for et likelønnsbegrep som innebærer slutt på all lønnsfastsettelse etter kjønn, direkte og indirekte. Dette innebærer en kraftig heving av kvinnelønna siden kvinner utgjør det store flertallet av de lavtlønte, og likelønn i mange ulike former.

De fleste kvinneforbunda har målsettinger om likelønn som er åpne for tolkninger, mens mange innafor dem vil legge en vid oppfatning til grunn. Samtidig vil også en snevrere tolkning kreve store endringer.

C. Streik nytter.

Hjelpepleiernes streik i 92 ga resultater som de ikke senere har oppnådd. Tvertimot ble disse resultatene nærmest brukt mot dem i 96-oppgjøret. Både førskolelærerstreika i fjor, og sykepleiernes streik bidro aktivt til at en god del innen gruppene med 3-årig høyskoleutdanning fikk god uttelling. Og hotell og restaurant-streika i selve oppgjøret ga disse laytlønnsgruppene mer enn tilsvarende grupper som ikke streika. Når en ser bort fra lønnsøkninger i tråd med arbeidsgivernes strategi, er det tydelig at de

som har stått på hardest, har fått mest. Streik er et virkningsfullt våpen, og selv om enkeltforbund streiker alene har det virkning for flere enn dem selv. Kamp og bevissthet utvikler seg ujevnt, det vil derfor som regel være enkeltgrupper/ forbund som streiker. Det er en utfordring å i større grad klare å utvikle støttarbeidet til slike streiker fra andre forbund og fra hele kvinnelønnsbevegelsen.

D. Forholdet til moderasjonslinja - og til menna.

Kvinnelønnsbevegelsen står objektivt i motsetning til moderasjonslinja. På et visst nivå i kvinnelønnsbevegelsen er det også enighet om at heving av kvinnelønna/likelønn (både i mer snever og i vid forstand) krever mer enn det som er mulig innafor moderasjonslinja.

Hittil er det bare Norsk Lærerlag som står for en prinsipiell motstand mot hele tenkinga i Solidaritetsalternativet. Men også Norsk Helse og Sosialforbund går mot moderasjonslinja fordi den gjør det umulig å gjøre noe grunnleggende med kvinnelønna, mens FO slår fast at moderasjon ikke må være til hinder for likelønn. I LOs representantskap ble det fra FO nettopp foreslått en liknende formulering.

Dette var nok først og fremst et taktisk trekk for å åpne for retten til å kreve mer for kvinnene, uansett om moderasjonslinja skulle «vinne» når krava seinere ble utformet endelig i sekretariatet. Slik kunne det også øke sjansene for å få med seg NKF, det største kvinneforbundet, med størst lojalitet til moderasjonslinja, på relativt høye krav. Og slik gikk det også. Samtidig var en i realiteten med å legitimerte moderasjonslinja, som er en avgjørende hindring for gjennombrudd i kvinnelønnskampen. Dette er et viktig dilemma.

Kvinnene står i første omgang overfor valget: Alliere seg med aktive mannsfagforeninger på grunnplanet i fagbevegelsen mot moderasjonslinja, eller å prøve å alliere seg med LO-ledelsen for å få aksept for større kvinnelønnstillegg innafor en moderasjonslinje. Ved forrige oppgjør ble det vel gjort forsøk i begge retninger. Fantes det også en ikke fullt uttalt linje som går ut på at moderasjonslinja kan være for menna, mens kvinnene skal ha sitt? Har en slik linje noen sjanse?

Hele tenkinga i moderasjonslinja gjør en slik linje umulig. Den uttalte hensikten er å styrke konkurranseevnen med utlandet, realiteten å over-

føre penger fra arbeid til kapital. Et annet mål er å øke lønnsforskjellene gjennom å gi markedet større innflytelse, høy lønn for etterspurte, lav lønn på Bonn. Og offentlig utgifter skal holdes nede. Kraftig heving av lavtlønne og økt lønn i offentlig sektor går fullstendig på tvers av en slik utvikling. Kvinnene taper mest på moderasjonslinja. Dette ser en også tydelig ved dette oppgjøret. Etter et relativt moderat oppgjør i privat sektor, gis gode lokale tillegg i industri som går godt. Mens kvinnene, både i privat og offentlig sektor er avhengig av de sentrale forhandlingene. I gode tider, slik som nå, vil moderasjon føre til større lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, mellom offentlig og privat sektor. Kvinnene har derfor interesse av en bredest mulig allianse mot moderasjonslinja.

Problemet med en slik allianse er at kvinneforbunda tviler på støtten fra mena i opposisjonen i neste omgang. For da kommer utfordringa til aktive mannsfagforeninger: Vil de gi kvinneforbunda helhjerta støtte i kampen for høyere tillegg enn det de får sjøl? Tvilen på slik støtte bygger opp under tanker/ønsker om sentralt styrte tariffoppgjør der det bestemmes sentralt at menn får lite og kvinner mye. Men så lenge LO-ledelsen styrer løpet, kan ikke kvinnene satse på en slik strategi, den vil bare kunne gi smuler. Det er nødvendig å bygge allianser mot moderasjon med mannsfagforeninger og forbund nedenfra.

Mannsdominerte fagforeninger kan ikke la være å slåss for sin del av profitten for at kvinnes tillegget i andre bransjer relativt sett skal bli større, og på den måten la eierinntektene fortsette til himmels og arbeidsgiverne/kapitalen styrke sin stilling. Men de må være villige til å støtte krav om, og kamp for, at kvinnene skal få høyere tillegg enn dem sjøl, for å ta igjen det tapte, både i privat og i offentlig sektor. Dette krever brudd med den hellige kua om at offentlig sektor ikke kan være lønnsledende, og kamp mot ideene om at det bare er i privat sektor det skapes verdier. Den støtten sitter foreløpig langt inne og må være en viktig oppgave for den kampvillige opposisjonen. Uten en slik støtte er sjansene større for at kvinneforbunda velger LO-ledelsen som alliansepartner.

E. Lokale forhandlinger i offentlig sektor/større vekt på utdanning.

Uenighet om strategi innafor kvinnelønnsbevegelsen spisser seg i uenigheten om det nye lønnsregulativet i kommunesektoren som legger større vekt på lokale forhandlinger.

Arbeidsgiverne har tvunget igjennom lokale forhandlinger, i utgangspunktet med støtte fra en del av organisasjonene. Dette har tvunget fram oppdeling av yrkesgruppene for å få små nok enheter til å kunne få tillegg. Arbeidstakerorganisasjonenes svar på arbeidsgivernes ønske om trynetillegg har vært mer objektive kriterier. Og en har lett etter slike kriterier, stikkorda har vært utdanning, kompetanse og ansvar. Problemet er at skal det brukes slike kriterier, må det kunne måles. Arbeidsvurderingssystemer blir svaret, begrunnet med at kvinners arbeid skal vurderes objektivt.

Noen av organisasjonene har blitt tvunget opp i dette av det lokale forhandlingssystemet og ser i alle fall en del av farene. Samtidig er de i den situasjonen at systemet ble ført enda videre ved vårens oppgjør, bl.a. på grunn av uenighet mellom arbeidstakerorganisasjonene, og de tvinges til å praktisere innafor. Andre organisasjoner, innafor AF, går langt i retning av å se slike objektive vurderinger som en hovedmetode for å oppnå likelønn.

Men dersom hovedstrategien blir å oppnå likelønn gjennom objektiv arbeidsvurdering, vil dette brukes av arbeidsgiverne i deres strategi for å splitte opp lønnstakerne og få til mer individuell lønn og større lønnsforskjeller. Og uansett vakre ord, det blir den formelle kompetansen som får uttelling. Igjen er det kvinners uformelle kompetanse som taper, og det blir et press på at kvinner må skaffe seg formelle papirer på det de kan. Hvis ikke, er det deres egen skyld at de ikke får høyere lønn. Sjølsagt kan noen kvinner tjene på en slik strategi, men flertallet vil tape. Og det vil bli større lønnsforskjeller mellom topp og bønn.

Dette er i tråd med AFs satsing på større uttelling for utdanning. For fagbevegelsen er det viktig å holde fast på at både fagutdanning og høyere utdanning er og har vært et viktig grunnlag for å kreve høyere lønn, som grupper. Dette må også gjelde når kvinnegrupper har høyskoleutdanning, eller når kvinneyrker får fagbrev. Kvinners utdanning skal telle like mye som menns. Dette er en viktig del av kvinnelønnskampen. Det er også rettferdig å kreve at folk med høyere utdanning skal ha uttelling for lån og tapt inntekt, og mange akademikergrupper har og har hatt et rettferdig krav om ikke å sakke akterut i reallønnsutviklinga.

Samtidig kan det ikke være riktig å kreve generelt at utdanning, og spe-

sielt høyere utdanning, skal gis større vekt i lønssystemene. Dette innebærer ikke bare å kreve høyere lønn, men å kreve større lønnsforskjeller, høyere lønn enn. . . Større vekt på utdanning var et viktig trekk ved årets oppgjør, dette er trolig også i tråd med både regjeringas og arbeidsgivernes linje.

Kvinnelønnsbevegelsen har vært enig om kravet om at kvinner skal få verdsatt kompetanse, ansvar og erfaring, **på linje med menn**. Men det er ikke det samme som å støtte at utdanning og individuell vurdering skal få større plass i lønssystemet enn det har nå. Her er det uenighet.

Større vekt på lokale forhandlingene i kommunene skjerper kampen mellom organisasjonene lokalt, siden ramma er gitt og det ikke er aksjonsrett. Undersøkelser har vist at det går mest penger til ledere og til menn. Det er de største gruppene av lavtlønte kvinner som taper mest. Ledelsen i kommunene sier direkte at de ser på det nye lønnsregulativet som et styringsredskap. På sikt vil systemet undergrave grunnlaget for den felles kampen for kvinnelønna.

Det er nødvendig å vurdere om det er mulig å gjøre opprør i forhold til de lokale lønnsforhandlingene. Går det an å finne måter å endre arenaen, stille overraskende krav til potten, finne fram til kollektive krav som motvirker lønnstillegga som styringsredskap. Eller er det aktuelt med boikott, slik Norsk Lærerlag i Sogn og Fjordane har tatt til orde for. Dette vil sjølsagt være lettere hvis alle organisasjonene lokalt er enige, men det kan ikke være avhengig av det.

Utfordringene nå: Videreutvikle en felles kvinnelønnsbevegelse som:

* ikke lar seg tilpasse.

Etter fjorårets tariffoppgjør har både regjering, arbeidsgivere og LO-leddelse hamret fast at en skal tilbake til moderasjonslinja, at 1996 var et unntak som ikke må gjenta seg. I stedet skal en nå angivelig få sosiale reformer, med etterutdanningsreformen som flaggskipet. Kravet om heving av kvinnelønna har i denne perioden vært mindre synlig, kvinnelønnsforbunda i offentlig sektor har for eksempel, vært opptatt med lokale forhandlinger helt inn i 1997.

Det er nødvendig å gjøre det helt klart at kampen fortsetter, krava er på

ingen måte innfridd, det har ikke skjedd noen virkelige endringer i forholdet mellom kvinners og menns lønn. Hvert eneste tariffoppgjør vil måtte preges av dette, kvinnene lar seg ikke disiplinere. Kvinnelønnsforbunda må fortsette å stille «urealistiske» mål, gå mot moderasjonslinja, bryte rammer.

Samtidig må kvinnelønnsbevegelsen ikke la seg begrense til å slåss ved tariffoppgjør, men stille politiske krav. Norge er i en unik posisjon. Hvis det overhode skal være mulig å heve kvinners lønn under kapitalismen, må det være i Norge nå. Staten har så mange penger at den ikke vet hva den skal gjøre med dem, nå må det være kvinnes tur. Kvinner har 57% av menns inntekt, dette sier mye om fordelinga av penger og makt i samfunnet. Oljemilliardene kunne brukes til å rette opp dette, gjennom 6-timersdag og heving av kvinnelønna, istedenfor til å flå andre nasjoner. Det er ikke «farlige penger».

Kvinnelønnsbevegelsen må heller ikke la seg lokke til å la de lokale forhandlingene få all tid og oppmerksomhet, enten en er for eller mot.

* lager mer bråk. . . både hver for oss og sammen

Verken krava til tariffoppgjøret eller til politikerne har sjanse til å bli innfridd dersom ikke presset bak kravet øker. Medlemmene i kvinneforbunda må kreve at ledelsen legger fram en strategi som gjør det mulig å slåss og er villig til å ta i bruk de midler som kreves. Samtidig kan de ikke vente at ledelsen skal kunne gjøre dette uten at medlemmene er villig til å bryte spillereglene og utfordre makta. Når det kommer til stykke, er det bare trussel om opprør som gir resultater. Felles kamp er viktig, men det er også viktig at noen går i spissen.

Både de enkelte organisasjonene og kvinnelønnsbevegelsen på tvers må finne fram til aksjonsformer/aktivitet/mobilisering som går utover fagbevegelsen og utløser kvinners undertrykte raseri over urettferdighet og undertrykking. Dette er også en alvorlig utfordring til Kvinner på tvers.

Bråk betyr streik, lovlig og ulovlig. Men det betyr også aksjonsformer som skaper blest. Kanskje er det noe å lære av de islandske kvinnene som gikk til en dags streik i ?. Kanskje hadde det vært noe å markere 8. mars år 2000 med?

Bråk betyr også å diskutere spørsmålet om aksjonsformer i forhold til de lokale forhandlingene. Disse forhandlingene tvinger fram aktivitet hos de lokale tillitsvalgte, kanskje kan denne aktiviteten brukes til noe annet og mer enn å anvende et lønssystem som virker splittende.

* lever med ulikheter og uenigheter, uten å splittes, men også uten å lammes

Det er store ulikheter mellom kvinnes situasjon, lønssystemer og krav i ulike bransjer både i offentlig og privat sektor. Krava kan ikke være like. Det er også ulike uenigheter mellom organisasjonene om lønnsstrategien, og det er ulike syn innad i organisasjonene. Forholdet til moderasjonslinja, streikevilje og evne, definisjon/bruk av begrepene likelønn/kvinnelønn og synet på lokale forhandlinger er noen områder for ulikhet/uenighet.

Den andre Kvinne på tvers konferansen forsøkte å formulere en felles plattform for kvinnelønnsbevegelsen både i offentlig og privat sektor: Heving av kvinnelønna fra bønn og at også kvinner skal få uttelling for utdanning, kompetanse og ansvar på linje med menn. Der organisasjonene la ulik vekt på de to beina, men der enheten omfattet begge. Denne plattformen må diskuteres videre.

I privat sektor er forskjellene store mellom de ulike forbunda, og for eksempel mellom industri og service. I offentlig sektor der organisasjonene forhandler sammen, er mangelen på mer konkret felles strategi ved tariffoppgjørene et viktig problem som en generell plattform ikke løser. En slik felles strategi kan bare skapes over tid, gjennom diskusjon og erfaringer. Den felles kvinnelønnsbevegelsen bør ikke i dag ta sikte på å utforme den konkrete tariffstrategien, men å legge noen felles premisser som drar i retning enhet og mobilisere kvinnene uavhengig av hvor de er organisert. Og skape fora der det er mulig å utveksle erfaringer og diskutere strategi på tvers, på alle plan i organisasjonene. På sikt er dette betingelsen for å komme fram til en felles strategi.

Uenighetene må heller ikke hindre at organisasjoner som er villig til å gå i spissen med å streike for rettferdige krav får aktiv støtte.

* som organiserer seg lokalt

I dag foregår det lokale lønnsforhandlinger både i offentlig og privat

sektor, selv om både innhold og form er ganske så ulikt. Felles er at det krever aktivitet lokalt. Dette kan være et utgangspunkt for å få til samarbeid på tvers lokalt, for å utveksle erfaringer, støtte hverandre både innad og utad, og finne ut av mulighetene for ev. felles krav. Problemene vil kunne variere fra kampen for å få utbetalt tarifflønn til spørsmålet om felles linje i forhold til de lokale lønnsforhandlingene i kommunesektoren. Styrken i kvinnelønnskampen framover vil være avhengig av at bevegelsen organiseres lokalt over hele landet.

Det er noe som ikke stemmer

Av Ebba Wergeland

Innlegg på dagskonferansen ,«Velferdsstaten i det norske hus».
Arrangert av Fellesforbundet, Region Oslo, 6. 2. 97.

Arbeidsløshet fører automatisk til at utgiftene til fattighjelp, eller i velferdsstaten til trygder og andre offentlige stønader, øker. For når færre kan forsørge seg ved eget arbeid, trenger flere hjelp fra felleskassa, det vil si offentlig stønad. De økte trygdeutgiftene er ganske enkelt uttrykk for litt av det arbeidsløsheten koster samfunnet.

Høye trygdeutgifter er et godt tegn i arbeidsløshetstider, fordi det forteller om et samfunn som tar ansvar for dem som nektes retten til arbeid. I velferdsstaten med gode sosiale rettigheter er prisen for arbeidsløshet høy, og skal være det. I Norge for hundre år siden, var prisen lav. De arbeidsløse kunne ikke kreve mye i erstatning, selv om de ble gjort arbeidsløse. Det var før arbeiderne organiserte seg som klasse, og kunne stille krav.

Hvis man i arbeidsløshetstider forsøker å gå løs på de stigende trygdeutgiftene, ved å begrense retten til offentlig stønader for å få ned trygde- og sosialutgiftene, sier det seg derfor selv hvem det går utover. Det var derfor Norges fremste samfunnsmedisinere advarte regjering og Storting mot virkningene av å skjære ned på de offentlige stønadsordningene når

arbeidsløsheten økte, i en pressemelding 06. 04. 92: «La ikke syke og uføre betale for arbeidsløsheten». «. . de trengende blir ikke borte fordi om myndighetene erklærer at de ikke lenger er «verdige trengende». Og behovene blir ikke borte fordi om trygden blir mindre. «Disse menneskene blir ikke borte, de havner bare på sosialkontor og i gammeldags familieforsorg i stedet. « Dessuten ville nedskjæringene ramme dem som hadde det vanskeligst fra før. Arbeidsløsheten er problemet, ikke trygdeavgiftene - eller trygdemottakerne - så samfunnsmedisinene:

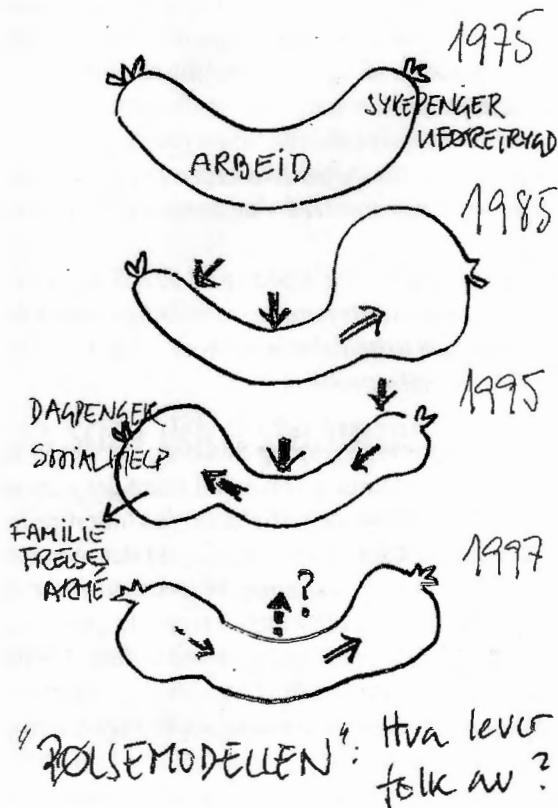
Vi oppfordrer regjering og Storting til ikke å skjære ned på de offentlige stønadsordningene, men heller sette kreftene inn på å bekjempe arbeidsløsheten som i dag kanskje er Norges viktigste helseproblem.

Det de forsøkte å forklare regjering og Storting, var det vi kan kalle «pølsemodellen». Den forklarer på en enkel måte det som skjer. Det norske samfunnets system av sosiale rettigheter (inkludert retten til arbeid), er som en pølse: Hvis du klemmer ett sted, tyter det ut et annet sted. Folk prøver alltid å skaffe seg utkomme. Hvis de ikke kan forsørge seg på arbeid, må de skaffe seg en eller annen form for stønad. Er samfunnets pølseskinns blitt for trangt et sted, tyter de videre. De blir ikke borte, og problemene blir ikke borte om de flyttes rundt i statsbudsjettet, eller fra staten til kommunen, eller fra kommunen til Frelsesarmeen.

Jeg har tegnet den norske pølsa på fire tidspunkt:

1. 1975 Full sysselsetting - alternativ: sykelønn, eventuelt uføretrygd.
2. 1985 Slanking og nedbemanning - økt uføretrygding og sykedager i ventetid på uføretrygd, nokså stabilt fravær
3. 1995 Slanking og nedbemanning. åpnet for arbeidsløshet: sykefraværet går ned og istedet øker arbeidsløsheten («Ramboisering»). Uføretrygden går ned, sosialhjelpstilfellene øker, noen forsvinner ut av statistikken. . til familien, eller til rennesteinen.
4. 1997 Noen flere menn får arbeid. Tallet på registrerte arbeidsløse går litt ned, sykefravær og uføretrygd øker. . . .

I dette innlegget bruker jeg pølsemodellen som analyseredskap:

Uforetrygden

Fra 1975-80 til 85 økte sykefravær og uføretrygd. En utredning om uførepensjon forklarte den økende uføretrygdingen med økte krav til effektivitet og mindre vilje fra arbeidsgiverne til å holde på folk med helseproblemer.

Fordi enhver uføretrygd krever ett års sykmelding, måtte dette også øke sykefraværet. Dessuten gikk kvinnene ut i arbeid, og fra deltid til heltid. Og de brukte sine normale arbeidstakerrettigheter: trygd og sykelønn.

- Kravet til effektivitet i arbeidslivet synes generelt å ha blitt sterkere. Videre kan det virke som om effektivitetskravet nå gir andre utslag for «ut-

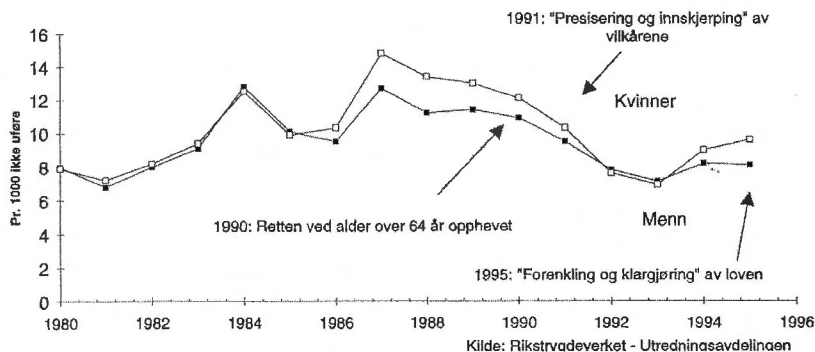
satt» arbeidskraft sammenliknet med bare for noen få år siden. Arbeidsgivernes holdninger til å ansette/beholde yrkeshemmede kan også ha endret seg. Særordninger på den enkelte bedrift som muliggjorde at yrkeshemmede kunne bli værende i arbeid, synes nå i stor grad å ha blitt erstattet av ulike stimulerings tiltak for å få vedkommende til å slutte. Etter arbeidsgruppens oppfatning har dette bidratt til økende utstøting av mindre «produktiv» arbeidskraft med påfølgende overgang til uførepensjon.

(Uførepensjon NOU 1990:17, s. 80)

- Etter arbeidsgruppens oppfatning synes økningen i yrkesaktivitet blant kvinner, forhold på arbeidsmarkedet, en mer utbredt rettighetstenkning, et mangelfullt attførings-/rehabiliteringsapparat og endringer i praksis hos trygdens forvaltere å være spesielt viktige forklaringsfaktorer.

(Uførepensjon NOU 1990:17, s. 83)

Nye uførepensjonister pr. 1000 ikke uføre 1980-1995

Sykefraværskampanjen

Fra 1985 til 1995 økte behovet for offentlig stønad med arbeidsløsheten, men mange av rettighetene ble begrenset med lov eller ved nye holdninger i forvaltning, departementer og organisasjonene i arbeidslivet. Sykefraværet gikk ned. NHO og LO inngikk avtale om å redusere fraværet. Betingelsen var at sykelønnsordningen ikke skulle røres i avtaleperioden. Men rørt ble den (Velferdsmeldinga s. 112, se vedlegg 1).

- Ulike regjeringer foreslo innsparinger av utgiftene til sykelønnsordningen og reduksjon av ytelsene. Regjeringen utgått fra Arbeiderpartiet foreslo et kutt på 500 mill. kroner i sykelønnsordningen mens en senere Høyre-regjering gikk inn for å senke kompensasjonsgraden til 90 prosent. Under forutsetningen av at det ikke ble foretatt endringer i reglene for sykepengeutbetaling, inngikk Landsorganisasjonen i Norge og Næringslivets Hovedorganisasjon i 1990 en avtale om å sette igang et prosjekt som på landsbasis skulle arbeide for å få ned sykefraværet i LO/NHO-området innen utgangen av 1993.

..... Samarbeidsavtalen mellom partene ble formelt inngått i januar 1991 og skulle gjelde fram til utgangen av 1993. En forutsetning for samarbeidet var at både myndigheter og partene skulle sørge for ro i debatten om sykelønnsordningen i prosjektperioden. Avtalen ble inngått i forståelse med regjeringen.

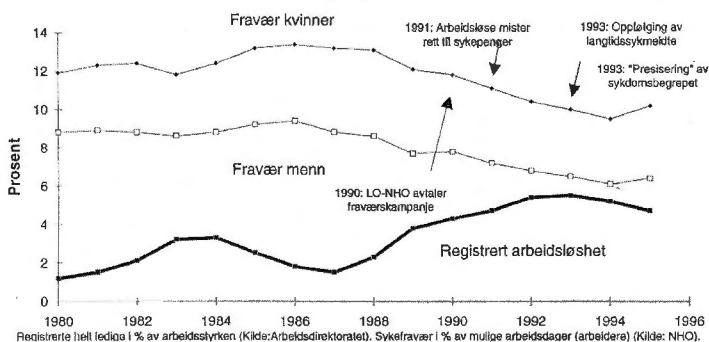
(«Sammen om sykefravær» Evaluerings av NHO og LOs syke-fravær-prosjekt RF 120/94. E. Bru, T. Lie, HS. Larsen, s. 2.)

Erik Bolinder, svensk LOs medisinske ekspert, skrev i 1966 at forholdet mellom arbeidsløshetstallene og sykefraværstallene i et samfunn var et mål på den sosiale tryggheten i samfunnet:

« - Konflikten mellom helsemessig arbeidskapasitet og for høye arbeidskrav kommer til uttrykk såvel i sykefraværstatistikk som i arbeidsløshetsstatistikk. Det er et spørsmål om sosial trygghetsgrad hvorvidt tilfellene skal dukke opp på den ene eller den andre siden.»

(E. Bolinder: *Indviden och den industriella miljön*. Primsa. Stockholm 1966, s. 55.)

Arbeidsløshet og sykefravær 1980-1995

Bolinder viser til den velkjente sammenhengen mellom fravær og arbeidsløshet. Når arbeidsløsheten er høy, er fraværet lavt fordi bare de friskeste beholder jobben, og fordi alle som har jobb er redde for å bli «stemplett» som dårlig arbeidskraft på grunn av tegn på dårlig helse. Jo svakere arbeiderstakerne er i forhold til arbeidsgiverne, jo lavere er fraværet. For hundre år siden var arbeiderne pliktige til å holde seg friske, og måtte ty til hjelp fra naboer og arbeidskamerater hvis de ble syke.

Svenskene har fra egne tall beregnet som en «tommelfingerregel» at 1% økning i arbeidsløsheten (andel av arbeidsstyrken) fører til 5% fall i fraværet (målt som fraværsdager pr. ansatt). Tallene for 1980-1995 tyder på at noe liknende gjelder Norge.

Stigende fravær er ofte et sunnhetstegn, i allefall når det er arbeidsløshet, fordi det kan skyldes at flere enn Rambo og hans brødre får jobb igjen. Hvis «arbeidslinja» skaffet flere plass i arbeidslivet slik det blir lovet, ville det føre til økende sykefravær. Men en bedrift kan vanskelig kombinere det å tilrettelegge arbeidsforholdene for yrkeshemmete, kronisk syke osv., med å redusere sykefraværet.

En svensk forsker, Olli Kangas, rådet ironisk regjeringa som ville senke sykefraværet, til å kvitte seg med kvinner og eldre arbeidstakere.

Før att få virkelig bukt med problemet måste dock populationen föryngas med tio år, kvinnorna fördrivas från arbetsmarknaden, karenperiod införas och frånvarokontrollen skärpas. Regeringen er bara i början av en lång väg. «

(Siteret i U. Lidwall, S. Ørnhall: Sjukpenningreformernas effekter på sjukfrånvaron, med hensyn tagen till arbetsmarknadssituationen.

– En analys av reformerna 1987 och 1991. Nationalekonomiska Institutionen, Stockholms Universitet 1991.)

I 1997 er arbeidsløsheten gått litt ned, mest for menn. Som ventet ser vi da tegn til at fraværet går opp. Problemet er at det blir brukt som påskudd for angrep på sykelønnsordningen. I Velferdsmeldinga står det nemlig at man må være klar for endringer i sykelønnsordningen, hvis fraværet øker:

Som følge av endringer i befolknings sammensetningen og relativt flere

eldre i arbeidsstyrken i årene framover, vil det imidlertid være en stor utfordring å holde sykefraværet på dagens nivå selv med aktive fraværsereduserende tiltak i stort omfang. Dette kan tale for at vi allerede idag bør ha én strategi for eventuelle endringer på et senere tidspunkt. « (s. 114)

Deretter følger Velferdsmeldinga opp med en lang rekke forslag til endringer. . . . Et forslag om utvidet arbeidsgiverperiode kom allerede i høst. Mange har vært for ensidig opptatt av å hindre at vi får karensdag. Det er viktig at fagbevegelsen er oppmerksom på at enhver reduksjon i det offentlige ansvaret svekker velferdsstaten, ellers glipper årvåkenheten. Utvidet arbeidsgiverperiode vil for eksempel ikke bare rammer arbeidsgiverne, og særlig små arbeidsgivere med svak økonomi, men også jobbsøkere og arbeidstakere med dårlig helse, som blir enda mindre etterspurt på «markedet». Arbeidsgiver vil bli fristet til å «sile» ut A-laget både ved ansettelse og ved nedbemanning, i verste fall ved hjelp av bedriftshelsetjenesten.

Velferdsmeldingen lover at endringer i sykelønnsordningen ikke vil ramme dem som har problemer:

Regjeringen vil derfor bevare hovedlinjene i sykelønnsordningen, og unngå endringer som i første rekke vil ramme lavtlønte og arbeidstakere med fysisk eller psykisk slitsomme yrker (s. 114)

Dette er ikke mulig. Alle kutt i ordningene vil med sikkerhet ramme dem som har dårlig helse hardest. Friske bruker ikke sykelønnsordningen. Og dem som har dårlig helse, finner vi ikke alltid, men oftere, blant dem som er lavtlønte og har fysisk eller psykisk slitsomme yrker, enn blant andre.

Enhver reduksjon i det offentlige ansvaret svekker velferdsstaten, men det er lett å la seg lure. Det tenker jeg når jeg får tilsendt medlemstilbud om privat pensjonsforsikring fra NTL. De regner tydeligvis regner med at Folketrygden rakner, og at de ikke kan gjøre noe med det. Den rakner i alle fall helt sikkert hvis LO-medlemmene erstatter den med private forsikringer og dermed mister motivet for å forsvare den. Det finnes liknende korttenkte forslag i det nye utkastet til LOs handlingsprogram:

På områder hvor velferdssamfunnet ikke dekker viktige behov, vil LO arbeide for løsninger basert på overenskomster eller som medlemsfordeler. (Rettferdighet. Et prinsipielt handlingsprogram for Landsorganisasjonen i Norge 1997-2001, s. 14.)

Er det en ungdommelig programforfatter på LOs samfunnspolitiske avdeling som ikke har lest arbeiderbevegelsens historie? Velferdsstaten ble bygget stein for stein, ved at fagforeningene først krevde lokale rettigheter, seinere tariffestede rettigheter, men bare som et skritt på veien til rettigheter som skulle gjelde alle. Nå står det svart på hvitt at LO skal programfeste å gå baklengs, istedet for å forsvare de universelle, skattefinansierte rettighetene forrige generasjon vant for oss.

Arbeidslinja

«Arbeidslinja» er presentert som en politikk for å få folk i arbeid. Regjeringen sier at man må

«... sikre at innretningen av velferdsordningene gjør deltakelse i verdiskapningen til det naturlige førstevalget for den enkelte. . «.

Regjeringens langtidsprogrammet 1994-97, sitert i velferdsmeldingen (s. 89)

Kjell Andersen er en OECD-ekspert som ofte er intervjuet av norske media, og som er mer rett på sak:

- det er liten tvil om at en slepphendt praksis av både arbeidsløshets- trygd og andre trygder har bidratt til større ledighet, både direkte og indirekte. Direkte ved at en forholdsvis høy og lett oppnåelig arbeidsløshets- og sosialtrygd frister til lediggang. Indirekte ved at utgiftene til et høyt antall arbeidsløshets-, syke- og uføretrygdede øker næringslivets kostnader. Målet bør være et mer effektivt velferdssystem som tar vare på dem som trenger hjelp, men som gir mottakerne incentiver til å bli yrkesaktive.

(Kjell Andersen, OECD, Økonomisk Rapport 15/91)

Rikstrygdeverket har undersøke om regelendringene som ble begrunnet med «arbeidslinja» fikk flere i arbeid slik det ble sagt de skulle (RTV Rapport nr. 2/95). De fant at det noen år etter avslag på uføretrygd ikke var flere, men færre som hadde arbeid enn da de søkte. Noen var havnet

i køen på arbeidskontoret, noen hadde brukt tida på sosialkontoret, de heldigste hadde fått trygd likevel. En god del var bare blitt borte fra de offentlige stønadsregistrene.

Det er ganske enkelt å skjønne. Når friske og arbeidsføre går arbeidsløse, kan ikke «arbeidslinja» få folk i arbeid. Hvis da ikke «arbeidslinja» brukes til å lage et B-arbeidsmarked der folk må godta mindre enn tariff-lønn. Eller der de kan underby andre arbeidssøkere ved at trygdekontor, arbeidskontor eller sosialkontor sper på lønna. Uten slike triks, kan ingen satsing på yrkesmessig attføring, medisinsk rehabilitering, oppfølging av langtidssykmeldte og hva det nå kalles få folk i arbeid i stor skala. Ikke så lenge det er arbeidsløshet.

Hvis det derimot blir vanlig at folk presses til å godta underbetalte jobber eller «vi ringer når vi har bruk for deg»-jobber, hvis tidligere heltidsarbeidende må godta deltid osv. , slik vi ser i USA og England, kan vi oppleve «penere» arbeidsløshetsstatistikk. Flere arbeider, men bak tallene vil det skjule seg et mye hardere arbeidsliv, langt flere vil bli snytt for «ei lønn å leve av». Det er slik USA og England, som OECD-ekspertene bruker som forbilder, holder arbeidsløsheten «nede» - på papiret. Hvis arbeidsløshetstallene går ned, gjelder det å undersøke hva som skjer med folks lønn og arbeidsvilkår før vi gleder oss over utviklingen. Så rart det kan høres, kan selv en reduksjon av ledighetstallene være et dårlig tegn - hvis det bare betyr at vi har fått «engelsk-syke».

Myten om arbeidslinjas velsignelser punkteres lettest ved å spørre med Britt Unni Arntzen, tidligere leder i Vernepleierforbundet: Hva vil regjeringen gjøre hvis dagens uføretrygdete, sosialhjelpsmottakere, attføringsklienter og enslige forsørgere tar «arbeidslinja» på alvor og «velger» arbeid? Dvs. hvis de stiller seg i køen på arbeidskontoret sammen med dem som er registrert ledige idag. Av Velferdsmeldinga kan vi se hvor mange det dreier seg om:

Arbeidsløse (1995)	150 000
Sosialhjelpsmottakere (1993)	166 000
Enslige forsørgere m. stønad (1994)	60 000
Uførepensjonister (1993)	232 400
Attføringsklienter (1993)	65 700

Noen går igjen på flere stønadsordninger, så totalen er litt lavere enn denne summen, men arbeidsløshetsstatistikken ville i alle fall gå til himmels. Og da har vi enda ikke tatt med de langtidssykmeldte eller alderspensjonistene, som det også er snakk om å få til å «velge arbeid». For dumt? Nei, det stemmer med rådet fra OECDs markedsliberalere som Europas regjeringer holder seg til, og som sier at det er gunstig med «høyt tilbud av arbeidskraft», altså lang kø foran arbeidskontorene, fordi det virker «lønnsdempende». Men det må være lov å spørre: Gunstig for hvem?

Arbeidslinja er gammelt tankegods. Den er treffende beskrevet av paraplymaker og Venstre-mann Andreas Hansen allerede ved århundreskiftet. Han mente de som laget slike lover visste lite om alminnelige menneskers liv. De sitter «høyt oppe paa en piedestal og skal kige ned til forhold, som de ikke kjender og forstaar». Når bedrestilte ble nervøse og ikke orket å arbeide, sendte legen dem til bad, sa Hansen. Med arbeideren gikk det annerledes: «Han er arbeidssky, han skal tages, han skal kommanderes til 18 maaneders tvangsarbeide. « (AL Seip. Sosialhjelpstaten blir til. Oslo: Gyldendal 1994, s. 163.)

Det verste ved både sykefraværskampanjen og arbeidslinja er skammen de hefter ved det å være arbeidsløs eller motta trygd. Bengt Starrin, en svensk forsker som ser på følgene av arbeidsløsheten der, snakker om «strukturelt forårsaket skam» som skyldes at myndighetene reduserer arbeidsløshetsstrygd, sykelønn og barnetrygd. For det er underforstått at det skal få de sykmeldte til å gå på arbeid og de arbeidsløse til å anstrenge seg mer for å finne jobb. Det bekrefter fordommene om at de egentlig er late og arbeidssky. Arbeidslinja sier i klartekst at arbeid ikke er den arbeidsløses førstevalg, det skal bli førstevalg. Og det kan bare sikres av regjeringen ved «innretningen av velferdsgodene». Hva ville paraplymaker Hansen sagt om «arbeidslinja»? Hva ville han sagt om at arbeidsløshetsminister Berge selv hevet etterlønn på 80. 000 kr. i tre måneder, og dobbelt lønn de første 25 dagene som oljedirektør?

Det er noe som ikke stemmer

Det er noe som ikke stemmer. Hvis det er sant at vi i Europas Kuwait må godta «likevektsledighet» på 4-5%, overfylte sykehus og sykehjem, stengte barnehager, nedslitte skoler uten lærebøker til elevene, kort sagt kommunal fattigdom, ja da betyr det også at velferdsstaten egentlig er

umulig under kapitalismen. For hvem har noen gang vært bedre økonomisk rustet enn dagens Norge, til å finansiere den?

Vi blir fortalt at problemene skyldes eldrebølgen. Det blir så få yrkesaktive til å forsørge alle pensjonistene som er sluttet i arbeid i 2030, at vi ikke kan bruke pengene idag, men må spare dem på bok. Sosialøkonomen Torstein Dahle har kalt denne forklaringen for århundrets frekkis. Han skriver: - Bare i løpet av 1987-1991 klarte makthaverne i Norge å redusere andelen av befolkningen i arbeid langt mer (13 prosent) enn eldrebølgen vil klare på flere generasjoner (Klassekampen 6. 4. 95).

Om noe undergraver folketrygden og den verdiskapingen som skulle sikre den, er det ikke framtidens eldrebølge, men dagens arbeidsløshet. Verdier kan bare skapes ved arbeid. Også aksjeutbytte er skapt av utført arbeid, andres arbeid. Noe av verdiene vi skaper går til staten som trygdeavgift. Vi kaller det å tjene opp pensjonspoeng. Arbeidsløsheten betyr at samfunnet avstår fra å la folk «tjene opp» de verdiene som de skulle leve av etter pensjonsalderen.

Anne Lise Seip er professor i historie ved universitetet, mest kjent som forfatter av standardverket om norsk sosialpolitikk 1740-1975. Hun kaller den debatten som føres i alle samfunn, til alle tider, om fattigdommens årsaker, om hvorfor noen i samfunnet trenger økonomisk hjelp, for «en forkledd debatt om det økonomiske systemet i et samfunn, enten deltakerne erkjenner det eller ikke». Når Kleppe i sin tid presenterte Kleppe-pakka med å si at «vi» (hvem han nå mente) kanskje ikke hadde

råd til likhet (Dagens Næringsliv 13. 3. 93), var det, kanskje uten at han tenkte over det, et innlegg i debatten om dagens økonomiske system i Norge. Er ikke norsk kapitalisme så vellykket, likevel?

Like etter krigen, da vi var fattigere enn idag, mente faktisk alle de politiske partiene fra høyre til venstre, enten de var for eller mot kapitalismen, at vi hadde råd til velferdsstaten. Så nå er det ugler i mosen. De fleste partiene har skiftet mening, skjønt «Norge går så det suser». Professor Seip ble intervjuet i Aftenposten i 1993, i en serie som het Mot år 2000. Hun siterte Nobelprisvinner i økonomi, Ragnar Frisch, som sa at økonomi er en usikker vitenskap, og at økonomisk politikk, i alle fall i premissene, er influert av økonomenes og politikernes verdistandpunkter. Hun klaget også over at dagens politikere og økonomer var historieløse: - De kjenner ikke de historiske betingelsene for systemer som de ønsker å reformere idag. . . . I 1930-årene var Norge atskillig fattigere enn nå, likevel erkjente politikerne behovet for å utnytte arbeidsressursene fullt ut og for å legge planer, der delmålene ble sett i lys av helheten. . **God økonomi er ikke et mål i seg selv, økonomien skal tjene sosiale mål: det var den nyskapende økonomiske tenkningen i 1930-årene.** (Min utheving.) (Aftenposten 12. 7. 93.)

«Rammebetingelser»

Dagens norske økonomiske politikk ble godt presentert av sentralbanksjef Moland i 1995, i den årlige talen til samfunnstoppene (23. 2. 95). Uforstyrret av folks Nei til EU foreslo han langt større omlegging av økonomien enn tilslutning til Maastricht-avtalen krever. Han så at det ikke kunne skje raskt, men:

- Over tid er det derfor ingen vei utenom at de offentlige budsjettene må strammes til. Nå har vi riktignok god tid på oss til å foreta den innstramningen, men det gjør det ikke mindre viktig at vi hele tiden går i riktig retning. . . . Sysselsettingsutfordringen krever nok at hele feltet av overføringer, også til personer gjennomgå (les: Folketrygden), og at prismekanismen og andre effektiviseringstiltak i større grad tas i bruk i offentlig sektor (les: konkurranseutsetting og privatisering) . . . Nedskjæringer i stor skala av andre poster på de offentlige budsjetter vil reise betydelig motstand. Og det samme vil omfattende effektivisering og bruk av prismekanismene i offentlig sektor.

For sikkerhets skyld ble denne oppskriften gjentatt like etter av Molands forgjenger Skånland (Aftenposten 8. 4. 95):

- «I praksis vil vi nok dessuten måtte gå løs på de tunge sosiale overføringsordninger som folketrygd og barnetrygd. Det har også sine fordelingsmessige sider, og vil reise sterk politisk motstand.»

Begge kalkulerte med politisk motstand, men bare som en brysom hindring som må overvinnes.

I Frankrike og Tyskland måtte det generalstreik og demonstrasjoner til før regjeringene tok motstanden på alvor og utsatte planlagte kutt i sykelønnsordningen. I England har raseringen kanskje gått lengst. Men selv der har statsministeren, John Major, hele tida forsikret at hovedprinsippene for velferdsstaten står fast. Overalt i Europa rases nå mer eller mindre utbygde «velferdsstater» under samme oppsiktsvekkende parole om å redde velferdsstaten for kommende generasjoner! Hvis behandlingen ser ut til å ta livet av pasienten, skulle en tro det var grunn til å skifte lege.

Det er viktig å huske at «internasjonaliseringen av økonomien» og «markedet» ikke er de eneste «rammebetingelsene» for samfunnsutviklingen. Vi er en viktig rammebetingelse. Vi er den politiske motstanden de forsøker å nøytralisere, blant annet ved å begrense lovlige kampmidler som streikeretten. Og ved å framstille det som skjer som skjebne, resultat av naturlover. Det handler ikke om naturlover, men om beslutninger tatt av mennesker av kjøtt og blod. Konflikt mellom ulike klassers interesser. «Internasjonalisering» vedtas av stortingsflertallet. De forklarer kanskje vedtaket med at «markedet» krever det. Men «markedet» er mennesker, i praksis de rikeste, fordi inngangsbilletten er kjøpekraft (penger). «Børsen» er mennesker som gambler med andres arbeidsplasser og tjener penger på andres arbeid. Flertallet i Norge har andre behov og interesser enn «markedet» og «børsen». For flertallet er ikke trygdeavgiftene en belastning. De er velferdsstatens innsats for å sikre likhet og sosial trygghet, og vi venter at den skal øke når behovet øker. Bare dem i samfunnet som tjener på ulikheten, som vil tape på større likhet, kan påstå at «vi» ikke har råd til likhet.

Et av sosialpolitikkenes formål er å sørge for stabilitet i samfunnet,

«arbeidsro». Stabiliteten er verdt mange penger, også for «markedet» og «børsen». Derfor vil sykkelønn, uføretrygd og dagpenger bli så høye som stabiliteten krever. Og arbeidsløsheten blir så høy som stabiliteten tåler. Ikke bare i Frankrike og Tyskland, ikke bare i Norge for hundre år siden og i etterkrigstida, men idag.

Pølsemodellen framfor PR-konsulenter

Jeg stoler mer på pølsemodellen enn på ministrenes taler til folket. Særlig når vi vet at de får hjelp av PR-folk som Geelmuyden og Kiese til å «selge» politikken sin.

Pølsemodellen sier: Klemmer du et sted, tyter det ut et annet sted. Klemmer du på retten til gode ordninger tyter det ut på dårlige ordninger - og folk blir fattigere. **Alle kutt betyr at velferdsstaten taper, uansett hvor godt begrunnet hvert enkelt kutt virker**, som «økt treffsikkerhet» (mindre støtte til enslige forsørgere), eller «presisering og klargjøring» (innstramming i uføretrygden, sykkelønnsordningen) eller «stimulering til forebygging» (utvidet arbeidsgiverperiode). Klemmer du alle steder på en gang, forsvinner folk fra statistikken og havner hos familien eller Frelsesarmeen. Men de blir ikke borte.

Torstein Moland blir heller ikke borte, selv om han måtte gå av som sentralbanksjef på grunn av Airbus-skandalen, kort etter talen jeg siterte fra. Ifølge en NTB-melding 28. september 1996 skal direktør Torstein Moland lede et utvalg som skal utrede fondskonstruksjoner for folketrygden, særlig endringer som vil kunne berøre det overordnede statlige ansvaret for trygdeytelsene.

Åpen anklage mot Aps og Svs markedstilpasninger

Av Geir Hem

Trykt i Klassekampen februar 1997

Dette kunne handlet om APs og SVs allianser i kommunestyre og bydelsutvalg for økt privatisering innen helse- og omsorgssektoren. Men det får komme ved en annen anledning. Her skal jeg kommentere endringer og rammer for tidligere forvaltningsbedrifter - Post, NSB - som skjer med APs og SVs velsignelse.

Om det ideologiske grunnlaget.

Når tidligere forvaltningsbedrifter nå er gjort om til særlovsselskaper, framstilles ikke dette som tapte skanser. Tvert imot heter det at dette er offensive nødvendige og fornuftige endringer. Det argumenteres overfor begge parter - bedrift/ansatte: Særlovsselskapene er et gode. Omstillingene framstilles som nødvendige for å sikre konkurransekraften. Lønnsomhet må ligge til grunn for virksomhetene. God lønnsomhet er bra og nødvendig for å sikre tjenestenivået og tryggheten til de ansatte. Nettopp dette er blitt den faglige/ideologiske linjen til Arbeiderpartiet og store fagforbund (post, NSB) innen offentlig sektor. Dette er den faglige linjen som også SV er i ferd med å legge til grunn i stadig større grad.

Opp mot dette synet står de som hevder at særlovsselskap er et skritt på veien i retning privatisering. De universelle offentlig styrte tjenestene må forsvares som sådanne. Svaret er mere offentlig styring ikke mindre! Den bedriftsvise konkurransen må møtes med kollektive avtaler på tvers og ikke sjåvinistiske krav om bedre konkurranseevne/lønnsomhet for den enkelte (min) bedrift.

AP er for økt markedsøkonomi i offentlig sektor.

Herom er det ikke rom for tvil. Jeg legger fram følgende bevisførsel:

Bevis 1: I omtalen fra siste Landsmøte i Norsk Jernbaneforbund sier Arbeiderbladet (Svein Erik Bakken): «Verken Ueland eller Opseth ville sette ned tempoet i omstillingen for å gjøre driften av NSB lønnsom.

Går omstillingene så sagte at de ansatte ikke protesterer, går det for sagte, mente Opseth».

Bevis 2: Ivar Christiansen, Aps representant i Oslo Kinomategraferes styre, mener at en omgjøring til A/S for kinoene er det beste. Begrunnelsen er at det er verre å få bystyrets flertall mot seg.

Bevis 3: «Jeg vil være varsom med å ha en ideologisk holdning til spørsmålene omkring offentlig sektor og privatisering. Det er det samme om offentlig sektor er stor eller liten bare den er god og ivaretar de samfunnstjenestene den er satt til å løse», sa Aps parlamentariske leder Tom Thoresen på LO' privatiseringskonferanse i vinter.

Bevis 4: «Arbeiderpartiet har havnet i et styringsparadoks. Når staten eier 100% i Telenor kan en mindretallsregjering til enhver tid bli overkjørt av Stortinget, slik vi så i fjor. Hvis staten eier et selskap sammen med andre fratas Stortinget muligheten til å gripe inn. Det øker styringsmulighetene. . « Dette uttaler Telenorssjef, Tormod Hermansen, til Dagens Næringsliv 28. januar. Avisa avslutter lakonisk med å minne om at Hermansen har vært medlem av Arbeiderpartiet i 40 år og ikke har noen planer om å melde seg ut.

Bevis 5: LOs forslag til handlingsprogram justeres i den samme retning. Kommuneforbudets klare forslag mot privatisering er nylig blitt avvist på representantskapsmøte.

Bevis 6: AP-regjeringen følger opp i praksis. Offentlig utgifters andel av BNP vil i år komme godt under 50 % (nærmere 40%!?) noe som ville ført til ramaskrik for noen år tilbake.

Bevis 7: Omgjøring av post og jernbane til særlovsselskaper. Dette beviset går på sett og vis inn i kjernen i saken, og krever en større omtale.

Særlovsselskaper er store skritt i retning mere privatisering!

Dette er virkelig en historie om å bruke markedet som motor. Motoren har flere gir. Først argumenteres det med at konkurransen er så stor allerede at forvaltningsbedriftene må tilpasse seg - omorganiseres. Kort tid etter denne 'nødvendige' omstillingen, kommer gir to. Kravet til konkur-

ransekraft og egenkapital konfronteres med siste rest av offentlig kontroll. - Les sitatet over av Tormod Hermansen en gang til. - Når offentlige budsjetter og overføringer samtidig og bevisst reduseres, får privatiseringsforkjemperne vann på mølla.

Telenor ligger foran i løypa. Når konkurransen nå blir overordnet øker kravene til investeringer, egenkapital og avkastning. I et sånt perspektiv blir offentlig, demokratisk styring en hemsko så klart. Når/hvis Stortinget er så frekke at de til og med tar, eller truer med å ta, en del av overskuddet for kanskje å øke innsatsen innen helsesektoren eller i kommunesektoren, skrikes det opp om røveri. Tormod Hermansen uttrykker det sånn: «Det må være noe galt med en aggressiv utbyttepolitikk overfor en bedrift med stor vekst og god lønnsomhet».

Motoren øker i turtall - i den hellige markedskonkurransen må bedriftene styrke sin egenkapital må vite. På denne bakgrunn er det logisk at Hermansen argumenterer for at det private markedet må skyte inn kapital. Han ønsker seg et Telenor som er notert på nasjonale og internasjonale børser og sier: «Staten vil da få en ekstra trygghet for sin investering, fordi også det private markedet vil vurdere lønnsomheten i fremtidige investeringer».

Noen kan innvende at dette er Telenor, og det er jo ikke et særlovsselskap. Til det er å si at når det gjelder premissene og rammene for markedsorientering, er det minimale forskjeller. Postens direktør Renolen sier om særlovsselskap: «Slik jeg oppfatter det, ligger Kostølutvalgets innstilling helt opp til A/S-formen når det gjelder den rene styringen av bedriften og Postens frihetsgrad. « (fra bladet Post-96) «Nå har vi fått en postlov som i sine intensjoner helt klart er en liberalisering innen postsektoren, helt klart», jublet Høyres Oddvard Nilsen fra stortingets talerstol. Når stortinget under budsjettbehandlingen i høst truet med å bruke 3-4 hundre millioner kroner av overskuddet til særlovsselskapet Postbanken, kom protestene fra direktørhold prompte. Argumentasjonen lød som en grammofoonplate av (styreleder) Hermansens uttalelser om Telenor.

SV er med på Aps markedsøkonomiske premisser!

Det er merkelig at det ikke har vært mere uro rundt Svs syn i denne saken. Det kan kanskje skyldes de såkalte indre stridighetene innad i SV. Men det gjenspeiler vel også en manglende og svekket fagligpolitisk

innflytelse fra SV-hold. Se her hva som faktisk sies i Sosialistisk Ungdoms uttalelse om privatisering og særlovsselskaper fra Landsstyremøte i november: «Dette kan vise seg å være et godt alternativ til aksjeselskap og privatisering. Den nye særlovsmodellen gir selskapa større frihet til å styre seg sjøl, og fungere i et konkurranseutsatt marked, uten at den politiske styringa blir helt illusorisk. Det viktigste er at bedriftene nå kan fastsette sine egne budsjett, og dermed få mulighet til å planlegge over et lengre tidsrom enn fra statsbudsjett til statsbudsjett. «

Argumentasjonen er såvel lik Høyres som Aps. Offentlig politisk styring og tilknytning til statsbudsjetter hindrer forvaltningsbedriftene i å «fungere i et konkurranseutsatt marked». Men Sosialistisk Ungdom har ikke funnet på dette av seg selv. Argumentene kommer fra Svs talperson på Stortinget Inge Myrvoll. «Samtidig erfarer vi at rammen disse bedriftene arbeider innafor, begrenser deres muligheter til å ta initiativet. De kan bli taperne, både fordi forvaltningsbedrifta har et forhold til en politiske beslutningsprosess som gjør at den trenger svært lang tid på å kunne snu seg. . . . Det overordnede for oss er å få en jernbane og et postverk som fungerer, som blir vinnere ute i det virkelige samfunnet - et jernbaneverk som får sjansen til å tenke litt langsiktig, planlegge og bli markedsvinner, og et postverk som kan gi oss god service. « (Min understrekning.) Er det noen som ser en prinsipiell avgrensning mellom dette og Aps syn uttrykt av Tom Thoresen over?

Svar skyldig.

Fagforbundenes linje går ut på å godta markedstilpasningen mot å få noe igjen - rettigheter for de ansatte. Problemet er at overfor markedsmotoren har slike rettigheter en tendens til å bli midlertidig og fjernes bit for bit. Direktøren i det nydannede postale særlovsselskapet Posten BA (BA betyr begrenset ansvar - et megetsigende navn!) skilte klinten fra hveten i sin argumentasjon på en faglig konferanse i høst. Han advarte mot at de såkalte sikringene av statstjenestemannsrettighetene kunne bli en hemsko. Hvis konkurrentene kunne levere tjenestene til lavere pris, ville de ansatte stå overfor valget om å beholde rettighetene eller miste arbeidsplassene. Her ble fagforeningen - i dette tilfelle Postorganisasjonen - svar skyldig. Det samme er AP/SV.

Det kan ikke være tvil om dom i saken: AP/Svs markedstilpasninger er et skritt på veien til mere privatisering!

Om å gi fanden lillefingeren

Av Rolv Rynning Hanssen

For noen år siden snakket «alle» om privatisering. Det var offensive framstøt for å privatisere offentlig virksomhet. Ordet privatisering er ikke lenger brukt så offensivt. Men privatiseringsbølga er ikke over, tvert imot, den skyller kraftigere over oss en noen gang tidligere.

Men taktikken er annerledes, orda er annerledes. hvor ofte har jeg ikke som fagforeningstillitsvalgt i offentlig sektor hørt politikere - som oftest fra DNA - sagt at «vi firer ikke, dette skal fortsatt være en offentlig oppgave!». For så i neste avsnitt si noen velvalgte ord om dårlig økonomi og ineffektiv drift og at «hovedoppgaven er å få mer offentlig tjenester ut av hver krone».

Offentlig sektor skal ikke lenger være skjermet, men følge den nye utviklingen. For å overleve må vi være konkurransedyktige. De sier ingenting om at de med dette siste honnørordet, konkurranseutsetting, selv sørger for å endre hele offentlig sektor ved å pålegge dem å konkurrere i et marked hvor pris overskygger kvalitet. Konkurranse og økonomisk vellykkethet kommer foran folks behov og økonomiske tåleevne.

Omdanning - selskapsdanning

Etter at man har vedtatt at offentlig virksomhet skal konkurranseutsettes, oppstår nye problem. Offentlige etater har ikke de samme rammevilkår som private bedrifter. man har ikke de samme muligheter til å oppta lån, man har heller ikke de samme muligheter til å foreta avskrivninger av investeringene. Delvis er man nå i ferd med å innføre nye lover og forskrifter for kommunale bedrifter og vurdere ulike driftsformer som bla. skal kompensere for dette. NOU 1995:17 åpner for dette.

Taktikken er altså først å sørge for konkurranse innen det som har vært skjermede områder, og så påpeke at de offentlige etatene som driver med dette, ikke kan møte denne konkurransen. Derfor må man omorganisere, og da er muligheten å lage aksjeselskap, stiftelse, særlovsselskap osv. osv. Alle disse selskapsformene har En hensikt: å forberede den offentlige etaten på en kommende konkurranse. Eller sagt på en annen

måte: å åpne vedkommende område for konkurranse. Ofte er konkurranseutsettingen kobla sammen med oppsplitting av virksomheten, prinsipielt i en drifts- og en forvaltningsdel. Forvaltningsdelen kan fortsatt bli en offentlig virksomhet i tradisjonell forstand, mens driftsdelen, som regel er den overveiende største, skal konkurrere med andre. Oppsplittinga kan sjølvsagt gå mye lenger - slå bare opp i telefonkatalogen på Telenor!

Fagorganisasjonenes dilemma

Fagforeningene frykter selskapsdannelse og omorganiseringer med rette. Hvorfor skal disse omorganiseringene gjennomføres? Hva går konkurransen ut på? Hvordan skal kostnadene bringes ned?

Om man tar for eksempel en kommune, så er det en stor og allsidig organisasjon. En kommune av en viss størrelse har et vidt spekter av ansatte med en svært allsidig kompetanse. Ved effektiv styring og vilje til å satse på kommunen, vil det opplagt her være stordriftsfordeler som svært få private firma kan konkurrere med. Slik sett skulle det ikke være noen grunn til å fragmentere kommunen for å få konkurranse om offentlig virksomhet. Tvert om, en oppdeling vil bare sørge for å ødelegge kommunens konkurransefortrinn. Slik sett er det ingen grunn til å velge å innføre konkurranse på egne tjenester.

Når man på denne måten ofte fraskriver seg konkurransefortrinn man vil ha i en konkurranse, gir det også utslag på fordeler ved å være stor på innkjøp. Riktignok kan man samarbeide i innkjøpssammenslutninger, men hva er da vitsen med oppsplitting? Som ansatt ser du da at det er En viktig konkurransefaktor igjen: arbeidskraftas pris. Regelen er at ved konkurranseutsetting av offentlig virksomhet kommer lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte under press. Alternativet til dette er først og fremst å øke prisene til forbrukerne av tjenestene, men dette er ikke aktuelt (i første omgang).

Oppsplitting og selskapsdannelse er et dramatisk angrep på de offentlig ansattes faglige rettigheter. Oftere er det ikke lønn det går på, men sosiale betingelser, fleksibilitet, arbeidstid, permisjoner, pensjoner, tilkynningsforhold og regulerte forhold i det hele. Tryggheten i arbeidet forsvinner også i en konkurransesituasjon, noe arbeidsgiverne ikke nøler med å poengtere og utnytte.

Små og store slag

Mitt hovedpoeng er at å AS-ifisere, splitte opp eller konkurranseutsette er en strategi for å svekke de offentlige ansattes lønns- og arbeidsvilkår, samt innflytelse. Det er også en strategi for å bygge ned velferdsstaten gjennom å etablere mer og mer markedspriser på velferden, men dette er en noe annen vinkling jeg ikke skal ta opp videre her.

Det er vanskelig å møte offensiven med at vi må få mer helse ut av hver krone. Ideologisk sett har disse begrepene gått hjem hos relativt store deler av det norske folk. Tillitsvalgte kvier seg for å argumentere mot effektivitetskravene og omorganiseringene.

Men det finnes en del eksempler som gjør at man er skeptisk. Ikke minst er folk på grunnplanet skeptisk, sosial trygghet i jobben betyr mye for folk flest. Fronten mot omdanning til ulike selskapsformer er ganske massiv i de berørte selskapene. Hva er så taktikken? For en som etter hvert ser det litt fra sidelinja, virker det som om arbeidsgiversida og de privatiseringskåte har en langsiktig strategi. Noen steder velger de å overkjøre motstanden og direkte gå til selskapsdannelser, AS. Andre plasser vurderes motstanden for tøff til å ta skrittet fullt ut. Uansett har arbeidsgiversida som hovedmål å innføre konkurranse, og om den ikke inntreffer i år eller neste år, er det overordna å legge til rette for konkurranseinnføring. Skillet mellom drift og forvaltning er vesentlig. Jeg tror ikke noen tillitsvalgt i en etat ser for seg at et driftsselskap skal være uten konkurranse i framtida.

Men som sagt, alle store slag kan ikke utkjempes her og nå, det viktige er å rive mest mulig løs fra offentlig kontroll. man etablerer fakta som vanskelig lar seg reversere. dette har også betydning for brukerne. Ofte ligger det en kime til felles kamp mellom ansatte og brukere, man slåss for å bevar postkontorene, man slåss for å bevare togtrafikken, man slåss for å bevare sjukehuset osv. osv. Dersom alliansen mellom ansatte og brukere blir sterk nok, kan hele prosjektet mislykkes. Hvor ofte har vi ikke da sett at man forsøker å splitte bruker og ansatt. metoder for det kan være å love de ansatte at de fortsatt skal få beholde alle sine rettigheter, det er kun effektiviseringen ved omdanningen man er ute etter - ikke lønns- og arbeidsvilkårene. Klassiske eksempler her er Trondheim Trafikkselskap med bystyrelovnader om å beholde lønns- og arbeidsvilkår, samt NSBs særlovsselskap med noenlunde samme lovnader. I

Trondheim varte lovnaden 6 år før angrepa kom, vi får håpe NSB-ansatte får bedre tider enn i Trondheim. Men er det noen som virkelig trur de NSB-ansatte er berga?

Dette handler om å vinne de slagene som er mulig, og unngå de store slagene med felles front mot privatiseringsframstøtene. her kan man ta den fulle og hele konkurranseutsettingen i flere trinn. Unngå de store slagene du kan tape, bruk noen år!

Overkjøre de ansatte - eller la de få følelsen av å vinne noen slag

Alle som skal drive en bedrift, er innerst inne klar over at det er en forutsetning å ha de ansatte med seg. I alle fall må konfliktperiodene ikke bli for mange og langvarige. Privatisering og selskapsdannelser er kompliserte prosesser, og med en forestående konkurranse situasjon overlever ikke bedriften om man har de evige konfliktene, misnøyen og obstruksjonen som etter hvert utvikler seg. De ansatte må vinne noen slag. Her bruker arbeidsgiverne mye av den taktikken vi som tillitsvalgte kjenner. Gå hardt ut. Reis dristige krav. Da har du noe å fire på under forhandlingene. Også motparten kan da få følelsen av at de har vunnet noe. I alle fall har man greid å slå tilbake de verste angrepene. Selv om vi ble utskilt, oppdelt osv. , har vi i alle fall greid å beholde lønns- og arbeidsvilkårene.

De ansatte har fått sin vilje på noen viktige felt. Men deres basis er betydelig svekket. Den tidligere offentlige etaten er ute i markedet, man vil bli konkurranseutsatt. Man opererer ikke lenger i et skjermet marked som skal yte tjenester til folk etter behov, men man befinner seg i et marked hvor mer og mer konkurranseutsettes og forberedelsene til neste framstøt er allerede gjort. Når det kommer avhenger av fagforeningenes styrke, markedets press på større områder å konkurrere på og arbeidsgiversida/politikernes vurdering av egen styrke.

Dilemmaet er at enhver tillitsvalgt må slåss for å få det beste ut av en håpløs situasjon. Rakner det ene forsvarsverket, må du etablere et nytt. Rakner den offentlige tilknytninga, må du ta vare på lønns- og arbeidsvilkårene best mulig. Da kan særlovsselskap og aksjeselskap med ulike aksjonærløfter og mer eller mindre forgjengelige vedtekter være mellomstadiet. og vi som tillitsvalgte må da aktivt selge løsningen overfor medlemmene - vi vant da noe! Vi stoppa dem på halvveien! Forsvarer

vi ikke mellomløsningene og greier å selge dem, er vi ikke tillitsvalgte ved neste korsvei og mister innflytelse.

Men spørsmålet er om vi ser klart nok hva kompromissene gjør, hvilken situasjon vi egentlig er i. Framtida, perspektivet, minner om det sett fra grisebingen tidlig i desember. mange vil nok gjøre som jeg, angre på at vi ikke satsa alt på å stoppe tilpassinga, omorganiseringa alt i starten, da vi kunne fått alliansen med brukerne.

For hvordan kan du alliere deg med brukerne, når «ditt» AS - eller særlovsselskap - allerede er i ferd med å lykke si å rive ned grunnlaget for drifta. Man har allerede funnet markedsmessige løsninger som gjør at brukerne finner andre løsninger, man ser ikke lenger forskjell på tilbud fra private selskap og offentlig eide selskap.

Bordet fanger

Problemet er at når man etablerer et offentlig eid AS, er ikke dette vesentlig forskjellig fra et privat eid AS. Dette er privatisering. For det første er driftsformen privatrettslig. Deretter er hele tankegangen, driftsfilosofien privatisert. Et aksjeselskap følger ikke offentlighetslov og forvaltningslov. Tvert om, det finnes - som alle vet - en egen lov for aksjeselskaper som i detalj regulerer driftsmåte og målsetting for aksjeselskap.

Ja, sier du kanskje, men i offentlige AS har tross alt politikerne styringa. De kan skjele til politiske programmer og vurdere hvor langt man skal gå i å være bedriftsøkonomisk. Men det er det de ikke kan. Aksjelovens formål er å piske selskapene til å drive økonomisk, til å forvalte aksjeeiernes penger på beste måte, få dem til å yngle. Til dette er det utarbeidet nøyaktige regelverk for regnskapsførsel og de ulike selskapsorganenes handlemåte og ansvar. Det er ikke slik at du som politiker er politiker når du går inn i et styre i et AS. Politikerrollen legger du igjen på gangen. Det som teller i styremøtene, er å trygge selskapets økonomi på best mulig måte.

For å disiplinere styremedlemmene til å huske og etterleve denne ledestjernen, er det i aksjeloven inntatt erstatningsplikt for styrets medlemmer dersom man foretar åpenbart uansvarlige økonomiske disposisjoner. Denne erstatningsplikten kan du fri deg delvis fra ved å protokollere at du tar avstand fra denne uansvarligheten styret nå er i ferd med å gjen-

nomføre. Når protokollmerknadene begynner å bli framsatt i styremøtet, legger det et enormt press på deg om du tenker å være politiker. For det er slik at vedtak som opplagt er samfunnsøkonomisk korrekt og ønskelig, er helt uansvarlig bedriftsøkonomisk. Det kan handle om tilbud, nedlegging, prising osv. Som styremedlem i et AS er du bundet til å opptre som en seriøs forvalter av en betydelig kapital. Det som er ansvarlig da, er å få størst mulig avkastning av denne kapitalen over en rimelig tidsramme. Derfor kan du velge å gi folk i befolkningssentra et bedre tilbud enn de i utkanten, da slike folk ofte har en større betalingsevne og det gir lavere driftsomkostninger per utført tjeneste, som et eksempel.

Disse reglene gjelder også for ansattes representanter i styret i et AS. Selv om man ser mellom fingrene med de ansattes sprell av og til, så er de ansatte utsatt for nøyaktig samme press. Det er bedriftens interesser som kommer først, og argumentasjonen blir ofte at bedriftens beste er fornøyde medarbeidere. . . .

Konklusjon

Min konklusjon er at eierskap betyr svært lite. Dersom man først har innført konkurranse, vil bordet fange. Da har du bestemte retningslinjer å drive etter, det er markedets lov som gjelder. Det legges da heller ikke skjul på at markedet skal skaffe billigere tjenester i argumentasjonen for å omorganisere. Billigere tjenester kan oppnås ved å skru ned arbeidskraftas pris, eller ved å redusere kvaliteten på tjenestene (uttynnning, egenandel, sentralisering).

Det er ikke rom for annet enn reint bedriftsøkonomiske vurderinger i et AS, det er faktisk ikke lov til noe annet. Aksjeeierne skal ha fortjeneste!

Tillitsvalgte kommer ofte på defensiven, men må slåss sammen med brukerne og framheve både kampen for lønns-, arbeids- og tilsettingsforhold, samt å opprettholde velferdsstatstilbudene. Deleiere i form av nådetid før ny omorganisering og full privatisering, gir bare motstanderen tid til å planlegge neste framstøt bedre. Vi må ta kampen når den kommer og ikke være fornøyd med små rom til å hvile i.

Det er ikke noen prinsipiell forskjell mellom privat og offentlig eierskap så lenge driften foregår etter reint markedsmessige prinsipper med aksjelovens målsetting om å sikre avkastningen som hovedmål.

«Innenfor rammen av et overordna offentlig ansvar er det muligheter for ulike tilnærminger til arbeids- og oppgavefordeling og samarbeid om løsninger i kommunene. En klar grense mellom offentlige tjenester og private aktører er ikke lett å sette. Det er heller ikke fruktbart. Utfordringen er å skape samarbeidsarenaer som kan utløse flest mulig ressurser i kommunen.»

(Fra velferdsmeldinga side 151)

Leve for å jobbe, eller jobbe for å leve?

Av Siri Jensen

Trykt i Klassekampen 4/2-97 og 5/2-97

Situasjonen i dag er at nesten alle vil ha arbeidstidsreformer, fra NHO til kvinneforbunda i offentlig sektor, men utgangspunktet er diametralt motsatt. Foran LO-kongressen ligger det ulike forslag om både 6-timersdag og 30 timers uke. Før en går inn i en diskusjon om mulige allianser og kompromisser er det helt nødvendig å klargjøre hva de ulike partene ønsker å oppnå.

Kristin Halvorsen (Klassekampen 05. 12. 96) skriver om 6-timersdagen som et viktig kvinnekrav - og bra er det. I motsetning til Gerd Liv Valla som, i følge Klassekampen (02. 12. 96), er uenig i at 6-timersdagen er et kvinneanliggende og begrenser det til å være et krav for småbarnsmødre.

Kristin Halvorsen gjør det vanskeligere å forstå hvorfor ikke SV vil programfeste 6-timersdagen som sitt mål. Slik jeg oppfatter henne er hovedargumentet for å gå inn for å lovfeste 30 timers uke istedenfor 6 timers dag at: «åpning for flere løsninger kan øke oppslutning om det mer generelle målet å dele lønnsarbeidet mer rettferdig». SVs forslag til Stortinget om deling av arbeid ga også 6-timersdagen en helt underordna plass. Dette gir klart inntrykk av at kvinnespørsmålet - og kvinnekravet om 6-timersdag - for SV er underordna en «større» målsetting» om deling av arbeid.

Hun skriver videre at partene i arbeidslivet innafor en slik lov må komme fram til en normal arbeidstid, for eksempel. 6-timersdagen, med rom

for lokale og individuelle måter å ta ut kortere arbeidstid på. Men hvorfor skulle partene i arbeidslivet gå inn for 6-timersdagen om 6-timersdagsbevegelsen følger SVs råd og blir en bevegelse for 30-timersuke og fleksible løsninger?

– Gerd Liv Valla skjønner ikke at 30 timers uka gir noe mer fleksibilitet enn 6-timersdagen. 6 timers normalarbeidsdag innebærer både en normal arbeidstid på 6 timer og en normal ramme for arbeidsdagen, i dag er den stort sett (6)7- 17(18). Utenfor en slik ramme skal det betales tillegg for ubekvem arbeidstid. Normalarbeidsdagen har derfor også stor betydning for dem som må jobbe til andre tider og legger grunnlag for at de får kompensasjon. Den er grunnlaget for at de får Det er riktig at 6-timersdagen kan framskynde at folk jobber mer spredt innafor en normal ramme mellom (6)7- 17(18), ev. to skift, og det kan åpne for mer av den praktiske fleksibiliteten som folk ønsker, innafor rammen av normalarbeidsdagen. 30 timersuka gir arbeidsgiverne mange flere muligheter, folk kan ikke bare jobbe uforandret arbeidstid med 1 fridag i uka, men også for eksempel. 3 lengre dager i uka og ulike løsninger med varierende arbeidstid fra dag til dag og uke til uke. Slike opplegg undergraver både ubekvemstillegg og overtidsbetaling utover normal arbeidstid. Dette er arbeidstid som i liten grad lar seg kombinere med daglig ansvar for barn. Og det innebærer muligheten til å skreddersy arbeidstida til bedriftens behov, slik at behovet for nyansatte blir mindre.

For ved siden av kvinnespørsmålet dreier dette seg nettopp om fleksible løsninger. Kristin Halvorsen er klar over at fleksibiliteten i dag er på arbeidsgivernes premisser, men skriver at en kombinasjon av politiske vedtak og forhandlinger kan endre styrkeforholdet i arbeidstakernes favør. Kvinnefronten er for at kravet om 6-timersdagen reises både som lov og gjennom tariffforhandlingene, begge deler er nødvendig om en skal bygge opp en bevegelse som kan få til endringer. Samtidig må en hele tida være oppmerksom på hvordan arbeidsgiverne (inkludert stat og kommune) ønsker å bruke en hver arbeidstidsreform til å styrke sin fleksibilitet. Gerd Liv Valla undervurderer problemet og gjør det til et spørsmål om at «vi kvinner ikke lar oss dirigere hit og dit» og som det er opp til de tillitsvalgte å løse. Begge ser bort fra den enorme krafta i arbeidsgivernes aggressive framstøt for økt såkalt fleksibilitet. Klassekampen skriver om NHOs målsettinger for det neste århundre: Vekk med rigide tariffavtaler, tradisjonelle ferie- og fritidsordninger og gammeldagse

oppfatninger av overtidstillegg. Folk skal jobbe når bedriften trenger det, uten overtidstillegg og heller få fri når (hvis) det er lite å gjøre.

Dette er ikke bare fikse ideer. Det er konsekvensen av den moderne produksjonsmåten «*just in time*», der profitten økes gjennom at systemet med lager kuttes helt ut. Marx snakker om kapitalens omslagshastighet, altså tida kapitalen bruker på å reprodusere seg sjøl og kan settes i virksomhet på nytt. Denne tida kuttes drastisk ned, og profitten øker. Det produseres til kunden nøyaktig det de trenger når de trenger det. I et omfattende system med underleverandører forutsetter dette igjen at alle de ulike delproduktene kan leveres nøyaktig når produsenten trenger dem. Ideelt for profitten, ulempen er at det krever at arbeidskrafta er til disposisjon for bedriften når det er behov for dem. Tidligere hadde man lagret som buffer. Nå må enhver stopp umiddelbart jobbes inn, enhver større ordre krever mer enn vanlig arbeidstid. For samtidig skal arbeidsstokken slankes til det aller nødvendigste. En irsk fagforeningsaktivist fortalte at hun hadde spurt sine medlemmer hva fleksibilitet betød og fikk til svar: svette. Belgiske fagforeningsaktivister har brukt bildet av arbeidere som bor i telt på fabrikkområdet, klare til å stille opp. Konsekvensen er et samfunn der folks fritid, privatliv, samfunnsengasjement og organisasjonsliv skal styres fullstendig av jobben.

Dette er et samfunn på alle måter stikk i strid med visjonen om 6-timersdagen: Et samfunn som ikke bygger på at det er kvinnene som står klar til å ta seg av dagliglivet, men der det er mulig for alle å leve hver dag, ikke bare i ferier og på fridager (når ikke andre har fri). Et samfunn med plass til alle mennesker, også barn og andre som ikke er i jobb, et samfunn der folk er aktivt engasjert i politisk, sosial og kulturell virksomhet. Arbeidstida legger ikke bare rammene for hver enkelts liv, men også for hele samfunnets organisering.

For å selge det nye systemet til arbeidstakerne snakkes det om mer individuell arbeidstid. Mange har erfaringer med flexitid og synes det er bra. Folk ønsker sjølsagt muligheter til innarbeiding av fridager og avspasering, muligheter til å ha større styring i eget liv. Men det er det motsatte som står på dagsorden, nå dreier det seg om omfattende endringer av hele arbeidstidsmønstret som organiserer samfunnet og som vil gi arbeidsfolk og kvinner mindre styring over egen tid. Det framstilles som moderne og en konsekvens av moderne teknologi, og det er i stor grad

moderne teknologi som har gjort endringene i produksjonsmåten mulig. Men teknologien har også i seg andre muligheter, til kortere arbeidstid i den nødvendige produksjonen, og mer tid til allsidig liv. I en annen forstand representerer utviklinga et skritt tilbake til før normalarbeidsdagen ble innført, da arbeidsgiverne sto fritt til å bestemme arbeidstida. I industrien i 3. verden land som for eksempel. Bangla Desh kan arbeidsdagen være opp til 14-16 timer. Moderne teknologi og internasjonalisering setter kampen for normalarbeidsdagen over hele verden, for felles grenser for kapitalens utnytting av arbeidsfolk, på dagsorden på nytt.

Mer individuell arbeidstid - for hvem?

Åpent samfunn var honnørordet da butikkansatte ble presset til å jobbe til alle døgnetts tider, og er nå tatt fram igjen for å forsvare søndagsåpne butikker. Heldigvis viser galluper at folk ikke så lett lar seg lure, flertallet avviser behovet for søndagsåpne butikker og ønsker fortsatt søndag som en annerledes dag. De samme kreftene som gikk i spissen for denne formen for åpent samfunn, støtter nå nedlegging av postkontorer over hele landet. åpenhet og tilgjengelighet var bare viktig så lenge det kunne gi økt profitt.

Mer individuell arbeidstid er det nye honnørordet. Nå snakker Jagland vagt om arbeidstidsreform der han slår sammen ferie, pensjonsalder og kortere arbeidstid for småbarnsforeldre til et system der alle skal kunne «velge» hva slags reform som passer dem. Haagensen skal gjøre arbeidstidsreformer til en del av et nytt solidaritetsalternativ. På NHOs årskonferanse understreket Jagland riktignok at arbeidsgiverne ikke fritt skal kunne bestemme når folk skal jobbe, det skal skje innfor rammen av faste avtaler, men det er ikke tvil om at bedriftenes behov vil danne utgangspunktet i praksis.

Det viktigste vernet arbeidsfolk har mot arbeidsgivernes ønske om arbeidstider som er skreddersydd til produksjonen er et felles lovverk og felles landsomfattende tariffavtaler, som nettopp er hevet over myndigheten til de lokale tillitsvalgte og ikke kan forhandles bort. Det er ikke tilfeldig at NHO ønsker seg vekk fra slike landsomfattende avtaler. For eksempel, er bestemmelsene som begrenser bruken av midlertidig ansatte et viktig redskap for tillitsvalgte på arbeidsplassene. Arbeidsgivernes strategi - over hele verden - er nettopp å fjerne slike bindende bestem-

melser for så å forhandle om arbeidstid, arbeidsforhold og lønn på den enkelte arbeidsplass og med den enkelte arbeider/ansatte. Der kan de som regel presse de ansatte til å gå med på svært mye «for å redde bedriften» eller for å «ta hensyn til brukernes behov». Og, ikke minst, der har arbeidsgiverne styringsretten, i siste instans er det dem som bestemmer, de ansatte har ingen streike- eller aksjonsrett. Arbeidsfolks makt bygger på en kollektiv styrke som er større enn på den enkelte arbeidsplass.

Strategien med lokale og individuelle avtaler på den enkelte bedrift er i dag en hovedtrussel mot fagbevegelsen. Uansett hvor gode målsettinger en har om at alle skal ha større innflytelse på sin egen arbeidssituasjon, vil økte muligheter til individuell arbeidstid spille rett inn i en slik strategi. Arbeidsmiljøloven går i dag allerede for langt i retning fleksibilitet, gjennom at mange av arbeidstidsbestemmelsene kan avvikes ved avtaler. Denne muligheten ble kraftig utvidet ved forrige revisjon.

Men hva hvis de fleksible arbeidstidene er frivillig? Kvernelandsmodellen ble for eksempel presentert på Dagsrevyen etter NHO-konferansen som en frivillig avtale om forskjøvet arbeidstid, dvs. lange dager (uten overtidsbetaling) i sesongen og avspasering utenom. Tilsynelatende helt greit. Men det er faktisk slik at det som avtales på en arbeidsplass har store konsekvenser for langt flere. En «god», fleksibel arbeidstidsordning sett fra arbeidsgivers synspunkt er en konkurransefordel, og andre bedrifter vil bruke det til å presse fram det samme hos dem, uansett om de individuelle ønskene der er andre. Når noen arbeidere gir fra seg overtidsbetaling eller kompensasjon for ubekvem arbeidstid, presses andre til det samme. Og når de nye arbeidstidsordningene er etablert, vil det ikke bli frivillig for de som kommer etter. I Belgia ble nettopp frivillighet brukt som virkemiddel for å gjenåpne lørdagen som vanlig arbeidstid. I første runde var det bare frivillige som jobbet lørdager, seinere ble det en del av systemet. Om noen gjerne vil jobbe natta eller i helga eller jobbe mer i perioder, så kan de ikke få lov til fritt å gjøre som de vil, uten å se på konsekvensene, både for andre arbeidere og for samfunnet. Akkurat som søndagsåpne butikker vil føre til økt søndagsarbeid for langt flere enn dem som «velger det sjøl», det vil bidra til å gjøre søndagen til vanlig hverdag. Og det er flertallet av lavtlønte arbeidstakere, og kvinnene spesielt, som må bære byrdene.

Kravet om 6-timersdagen er også et krav om at menn ikke kan få bestemme arbeidstida utfra sin livssituasjon uten å ta hensyn til konsekvensene for kvinnene. NHOs arbeidstidsmønster er kvinnefiendtlig. Dess mer jobben skal styre folks daglige liv, dess mindre rom blir det til å manøvrere mellom jobb og oppgaver hjemme, arbeidsplassen krever «sin mann». Mens kvinner kan få individuelle løsninger som gjør dem istand til fortsatt å ta hovedansvaret hjemme.

Det er også problematisk når Kristin Halvorsen kan tenke seg 6-timersdagen på kvinnearbeidsplasser og andre løsninger ellers, i tråd med at flertallet på arbeidsplassen må få bestemme. En slik ordning vil føre til sementering av den ulike kjønnsfordelinga i ulike yrker og bransjer - og sementering av arbeidsdelinga i hjemmet om det bare er kvinnene som får kortere daglig arbeidstid. Skal kvinner ha mulighet til å jobbe på alle typer arbeidsplasser, og menn stille opp hjemme, må arbeidstida ligge til rette for det. Derfor må en faktisk også ta hensyn til dem som i dag ikke kan jobbe på den aktuelle arbeidsplassen på grunn av arbeidstida.

Fagbevegelsens kamp for kortere arbeidstid må rette seg mot NHOs offensiv, ikke prøve å passe inn i den eller gjøre grensene uklare. Derfor er det også viktig at SV klargjør: Er målsettinga 30 timers uke som en ramme rundt fleksible, individuelle arbeidstidsløsninger som også inkluderer beregning av årsarbeidstid (Turid Leirvoll) eller mulighet for å «jobbe mer i perioder» (Kristin Halvorsen), eller er målet fortsatt 6 timers normalarbeidsdag med full lønnskompensasjon?

Når målsettinga er klar, kommer spørsmålet om hvordan den kan oppnås og om mulige allianser. Da må en diskutere samarbeid med dem som vil ha 30-timers uke og deling av arbeid på LO-kongressen, men som samtidig vil forsvare normalarbeidsdagen mot arbeidsgivernes fleksibilitet, og ikke gjøre dem til motstandere. Og en må diskutere tilpasning av 6-timersdagen på en måte som tar hensyn til ulike grupper, slik 7 1/2-timersdagen faktisk er tillempa i dag. Men slik Kristin Halvorsen og Gerd Liv Valla bruker argumentet om behovet for allianser for større oppslutning, forsvinner samtidig hovedkravet.

Innføring av 6 timers normalarbeidsdag med full lønnskompensasjon er en omfattende samfunnsreform som mange steder vil måtte føre til endringer i arbeidets organisering. Kristin Halvorsen skriver om «den of-

fensive muligheten til kollektivt å kunne påvirke hele organiseringen av arbeidet på sin arbeidsplass». Diskusjonen om og kampen for 6-timers-dagen kan nettopp bli en slik prosess på andre premisser enn arbeidsgivernes profittjakt.

LO mot miljødøden?

Av Gudrun Høverstad og Pål Steigan

Trykt i Klassekampen desember 1996

Det har skjedd en iøyenfallende endring i LOs miljøretorikk fra handlingsprogrammene vedtatt i 1989 og 1993, til ledelsens utkast til handlingsprogram foran kongressen i 1997. Nå er budskapet fra Folkets Hus at miljøpolitikken ikke må få svekke næringslivets konkurranseevne.

Har LO-ledelsen ambisjoner om å rykke tilbake til start, til den såkalte kraftsosialismen, etter et par kongressperioder der det ytre miljøet i hvert fall var tilkjent en retorisk plass?

Gjennomgangen vi har gjort av hva LO-kongressene vedtok som handlingsprogram i 1989 og 1993, fram til det som nå foreligger som forslag til vedtak i 1997, sier sitt om en alarmerende utvikling. Det eneste som kan hindre at arbeiderbevegelsen kompromitterer seg på miljøpolitikken, er at delegatene på kongressen til våren er seg sitt ansvar bevisst og gjør de endringene som er nødvendige for å plassere norsk fagbevegelse der den hører hjemme, som en drivkraft i miljøkampen.

La oss se hvordan utviklinga har vært på viktige miljøpolitiske punkter i LOs handlingsprogrammer. Vi begynner med avsnittet visjoner:

1989: «Arbeide for en økonomisk politikk for full sysselsetting og som sikrer en bærekraftig forvaltning av ressursene.»

1993: «Vi ønsker en miljøpolitikk som sikrer naturen og våre etterkommeres framtid på en slik måte at den samtidig ivaretar kravet til sysselsettingen.»

1997: «Miljøhensyn må tillegges større vekt uten at det medvirker til å svekke næringslivets konkurranseevne.»

I programteksten i 1993 var det etterkommernes framtid og sysselsettinga som sto i fokus for visjonene. I 1997 skal det bli næringslivets interesser. Å ta hensyn til miljøet uten å svekke næringslivets interesser, er en så underdanig formulering at det er reint pinlig. Overfør den til et hvilket som helst annet område LO jobber med, og hør hvordan det lyder: «ta hensyn til arbeidsmiljøet uten at det medvirker til å svekke næringslivets konkurranseevne», «ta hensyn til likestilling uten at det medvirker til å svekke næringslivets konkurranseevne», «ta hensyn til lønnskriteria uten at det medvirker til å svekke næringslivets konkurranseevne.»

Det ville blitt ramaskrik i klubber og foreninger om noe sånt var blitt foreslått fra LO-sekretariatet. Men siden ingen i LO opplever seg direkte som det ytre miljøets advokater, har dette fått passere. Til nå. Vi håper flere vil reagere mot det som ligger an til å bli vedtatt på neste års kongress.

Handlingsprogrammet har et eget kapittel om industriell virksomhet/arbeid til alle. Miljøutviklinga her er som følger: 1989/1993: «LO vil gå inn for en miljøpolitikk som setter nye rammer for kvalitativ vekst og lønnsomhet i næringslivet. Det er ikke mulig å legge ensidig vekt på enten miljøkrav eller næringsvekst.»

1997: «En økonomisk politikk med full sysselsetting som et overordnet mål. Ensidige nasjonale (miljø/avgifts) tiltak kan sette arbeidsplasser i Norge i fare og bidrar mer til å svekke enn å forbedre det globale miljø.» Fram til nå har det i hvert fall på papiret vært en viss vilje til å stille seg kritisk til den tradisjonelle vekstpolitikken. Gjennom forslaget til neste års kongress legges det opp til at LO uttrykkelig skal ta avstand fra at Norge stiller seg mer ambisiøse mål enn det som er gjengs for andre land. Dette er å gjøre seg til redskap for den norske regjeringas meget betente klimapolitikk. Det bør ikke få bli Landsorganisasjonens miljøtestament ved inngangen til et nytt årtusen.

Oppsummert: Programmene i 1989 og 1993 er relativt like. Bruddet med den positive utviklinga av LOs miljøengasjement skjer gjennom utkastet til handlingsprogram for neste kongressperiode. Nå er det sentrale

prinsippet blitt at miljøhensyn ikke må svekke næringslivets konkurranseevne.

Kapitlene om «Arbeid til alle» og «Lønns- og arbeidsvilkår» har fått en viss oppmerksomhet fordi mange har oppfattet at de inneholder en del 50-tallsretorikk. Det snakkes om sterkere samfunnsmessig styring av ressurser og produksjon, rettferdig fordeling og fjerning av markedsøkonomiske skadevirkninger. Aftenposten kommenterer forslaget som om LO ønsker å innføre sosialismen igjen. Etter vårt syn kan forslaget ikke minst leses som et forsøk på å skru klokka tilbake til et «kraftsosialistisk» ståsted der miljø er totalt underordna vekst. Vi noterer også at LO denne gangen ikke finner grunn til å ta med de globale miljøutfordringene når den snakker om internasjonalt samarbeid. Tidligere har norsk LO brakt miljøspørsmål opp på dagsorden bl.a. i Norden.

Hva ligger bak denne snuoperasjonen? Er det så enkelt som at Norge når tar skrittet opp i klassen av store CO₂-profittører? Er det så enkelt som at Arbeiderpartiets ledelse har vunnet fram i LO-sekretariatet med et syn om at alle hensyn må vike i forhold til en aggressiv satsing på eksport av norsk olje og gass? Norge har en helt særegen stilling i Europa og verden som energiimperialist. Norsk industri holdes oppe av et vanvittig stort uttak av ikke-fornybare ressurser. Eksport av energi og energiteknologi er grunnlaget for veksten. Inntjeninga i energisektoren er formidabel og fører til storeksport av kapital og investeringer i dristige og miljøfiendtlige prosjekter i de fleste verdensdeler.

Full sysselsetting, som iflg. LO-ledelsen er «jobb nr. 1» gjøres avhengig av nye gigantinvesteringer i prosjekter som gasskraftverk. I Danmark finnes 8500 arbeidsplasser i vindmølleindustrien. Norsk LO syns det er OK å øke norske CO₂-utslipp med fem prosent i en jafs for å oppnå noen titalls permanente arbeidsplasser ved gasskraftverk.

Hva så? Er det noe poeng å forsøke å endre LOs handlingsprogram til mer miljøvennlig profil? Er det ikke helt naturlig at landets største arbeidstakerorganisasjon først og fremst er opptatt av medlemmenes lønn og arbeidsplasser? Vi mener det er viktig for hele arbeiderklassen hva LO påtar seg også i arbeidet med å meisle ut en ny miljøpolitikk. Det finnes også nok av dokumentasjon på at miljøteknologi framfor olje kan skape arbeidsplasser i stort omfang. Skal LO være en organisasjon med

troverdighet nasjonalt og ikke minst internasjonalt, kommer ikke LO utenom at miljøhensyn må gjennomsyre Handlingsprogrammet.

På litt lengre sikt må arbeiderbevegelsen finne ut av hva som egentlig er økologisk bærekraftig produksjon, der både råvareforbruk, produksjonsprosess og sjølve bruken av varene vurderes. Vi ønsker oss en fagbevegelse som ikke bare lar være å skandalisere seg i miljøpolitikken, men som kan være et aktivt og drivende element for å forankre miljøkampen solid ute på arbeidsplassene. Vi ser at det ikke er mulig å nå så langt innen kongressen i 1997. Men det burde da være mulig å hindre LO i å skjemme seg ut.

Ved denne korsveien burde opposisjonen mot LO-ledelsens manglende miljøprofil, i det minste ta opp kampen mot gasskraftverk og for overholdelse av norske målsettinger om stabilisering og reduksjon av CO₂-utslipp.

Andre punkter som bør komme opp:

- Sterk satsing på energiøkonomisering.
- Satsing på oppgradering av eksisterende kraftverk, varmevekslere osv.
- Mer satsing på forskning og utvikling av alternative, fornybare energikilder.
- En avgiftspolitik for å vri produksjonen vekk fra det mest miljøfiendtlige.

Sosialisme eller kapitalisme.

Av Johan Petter Andresen

Det har alltid stått kamp om hvorvidt arbeiderklassen skal ha sosialismen som målsetting eller underordne seg det kapitalistiske samfunnet. Og blant dem som har vært for sosialismen har det vært uenighet i vurderinga av den kapitalistiske statens klassekarakter. Kommunistene har hevdet at staten er et redskap for kapitalistklassen og at arbeiderklassen må ta makta i samfunnet og bygge opp en egen stat - gjennomføre en revolusjon. Sosialdemokratene har ment at man kan reformere samfunnet over til sosialismen. De revolusjonære mot reformistene. Men den viktigste motsetningen har altså vært om man skal ha sosialisme som målsetting eller ikke. At de samme kreftene som er reformister også er antisosialister viste seg etterhvert. Denne artikkelen prøver å kaste litt lys over en side ved den ideologiske kampen i LO.

Kampen om LOs vedtekter

De revolusjonære oppnådde først flertall på LO-kongressen i 1920, da hadde LO eksistert siden 1899. I artikkelen «Noen synspunkter på norsk fagbevegelses politiske og ideologiske utvikling i mellomkrigstida», av Nils Henrik Fuglestad kan vi lese (s. 147 Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie 1/1977): «*Til fagkongressen det året hadde opposisjonen gjort grundige forberedelser. Bl.a. var det i Trondheim faglige samorganisasjons regi holdt et fellesmøte hvor fagopposisjonens prinsippprogram var blitt presentert i sin siste form. . . . .*» (side 148): «*Med 108 mot 91 stemmer vedtok fagkongressen opposisjonens framlegg om ny formålsparagraf. Mot 16 og 7 stemmer ble det gjort vedtak om bedriftsråd og sosialisering. «I formålsparagrafen fra los vedtekter fra 1931 heter det i punkt 4: i forståelse med andre klassekamporganisasjoner arbeide for produksjonsmidlenes sosialisering på grunnlag av bedriftsorganer».* (Jeg har ikke greid å spore opp eldre vedtekter, og antar at det ikke skjedde vesentlige endringer i formålsparagrafen før seinere). Men i takt med at sosialdemokratene styrket sine posisjoner, ble den sosialistiske målsettinga svekka. Arbeiderpartiet hadde i praksis oppgitt målet om sosialisme lenge før krigen. Men det tok tid før praksisen slo ut i programerklæringer o. l. ettersom grunnplanet fortsatt var sosialistisk. Det måtte en skikkelig, verdensomspennende, antikommunistisk

kampanje under ledelse av amerikaneren McCarthy til for å legge grunnlaget for endringene i programmet til Arbeiderpartiet og formålsparagrafen til LO. Ikke overraskende var en sentral person bak endringene i Arbeiderpartiets program amerikavennen Håkon Lie (se Arbeiderbevegelsens Historie i Norge bind 5 side 189). På LO kongressen i 1949 ble sosialismen som mål for fagbevegelsen lagt død:

- Under motstand mest bare fra kommunistene vedtok Landsorganisasjonens kongress i 1949 en ny formålsparagraf hvor ordet sosialisering overhodet ikke ble nevnt. Den gamle formulering om sosialisering av produksjonen og omsetningen ble tatt ut. I stedet het det nå at fagorganisasjonen skulle arbeide for å gjennomføre «økonomisk demokrati», blant annet ved at «bedrifter og virksomheter blir overført til samfunns-eie hvor dette kan bidra til å fremme produksjonen, bedre lønnstakernes kår og den alminnelige velstand i samfunnet». Dessuten skulle «lønnstakerne», som det nå het, sikres «en tilfredsstillende innflytelse i næringslivet». Vi kjenner igjen retningslinjene fra prinsippprogrammet (til Arbeiderpartiet, min merknad): produksjon og demokrati. (Arbeiderbevegelsens Historie i Norge, bind 5 side 194)

Men dette angrepet på sosialismen møtte naturligvis motstand på grunnplanet, det gjaldt derfor å omdefinere innholdet: - På interne møter i partiet og fagbevegelsen gikk derfor sosialiseringsbegrepet ikke av mote, selv om det ofte ble gitt et annet innhold enn før. Ikke bare statsovertakelse, men også samvirke og de nye samarbeidsorganene (produksjonsutvalga i bedriftene, min anmerkning) ble presentert som sosialisering eller forberedende sosialiseringstiltak. (Arbeiderbevegelsens Historie i Norge, bind 5 side 196)

De restene som man tillater ligge igjen finner vi i Vedtektenes §1-3 fra 1990 der det står: å arbeide for gjennomføring av økonomisk demokrati ved blant annet:

- a) at bedrifter, kredittinstitusjoner, virksomheter, grunnarealer og naturområder blir overført til samfunns-eie hvor dette kan bidra til å fremme lønnstakernes interesser og den alminnelige trivsel.
- b) å sikre lønnstakerne reell medbestemmelse i arbeidslivet.

I LOs handlingsprogram av samme år er ikke en gang samfunns-eie nevnt under kapitlet: «Morgendagens Norge - visjoner og mål». Det er

ganske naturlig når målet er fortsatt kapitalisme under ledelsen av Arbeiderpartiet. Som vi vet ligger praksisen til LO-ledelsen langt til høyre for sjøl denne formålsparagrafen. Tenk bare på angrepa på streikeretten som kjøres i samarbeid med regjeringa og NHO. LO-ledelsen løfta heller ikke en finger for å hindre reprivatiseringa av bankene som var blitt statseide på grunn av egen fallitt på 80-tallet. I kampen mot privatiseringa spiller LO-ledelsen i beste fall rolla som den som protesterer for all verden, men likevel blir med på ferden. Det er derfor spennende å se hva som kommer ut av LO-kongressen i år om formålsparagraf og handlingsprogram. Vil LO-ledelsen greie å få til et enda mer kapitalismevennlig program?

Et lite sidesprang: Prinsippprogrammet til YS gjenspeiler at det aldri har vært kamp om sosialismen som målsetting. Men dets kapittel om visjoner viser samme grunnholdninga som i los handlingsprogram: å gjøre det beste ut av kapitalismen.

To eksempler fra forbunda

Den ideologiske kampen som gjenspeiles i LO har naturligvis også foregått på forbundsnivå. Her har ikke alltid Håkon Lies venner fått det som de ønsker. I formålsparagrafen til Fellesforbundet, riktignok redusert til 12. punkt kan vi lese «*å arbeide for en sosialistisk samfunnsordning som er bygget på de verdier den demokratiske sosialismen representerer.*» Men som mangeårig medlem i Fellesforbundet kan jeg ikke huske at det har blitt satt i gang kampanjer for det sosialistiske målet. Likevel gir bestemmelsen rom for opposisjonen i Fellesforbundet til å dra i gang nødvendige diskusjoner om behovet for et alternativ til kapitalismen.

I boka Norsk Arbeidsmandsforbund 100 år (av Solveig Halvorsen og Lill-Ann Jensen, Oslo 1995) kan vi lese på side 116: – *De politiske motsetningene kom klart fram på forbundets landsmøter, selv om avstemningene ikke alltid fulgte partigrensene. I 1951 vedtok Arbeidsmandsforbundet i likhet med de fleste andre fagforbundene å stryke den sosialistiske formålsparagrafen i sine vedtekter. Som i andre forbund var det særlig kommunistene som argumenterte for å beholde den. I Arbeidsmandsforbundets vedtekter var sosialismen som målsetting formulert i den gamle prinsipperkæringen fra 1918. Debatten fikk dermed en spesiell karakter i og med at kommunistene kom til å forsvare den syndika-*

listpregede erklæringen. Etter 1951 ble forslag om å innføre en sosialistisk formålsparagraf fremmet på hvert eneste landsmøte til det ble vedtatt i 1967. Fra da av het det i vedtektene at forbundet skulle «arbeide for en sosialistisk samfunnsordning»

Kampen om sosialismen i formålsparagrafen gjenspeiler den internasjonale kampen mellom sosialismen og kapitalismen til generasjonene før 68-erne.

68-generasjonen av revolusjonære gjenreiste en synlig opposisjon i fagbevegelsen og har tatt aktiv del i å utvikle ulike enhetsfronter. Men den har ikke hatt noe særlig framgang i systemkritikken og sosialismedebatten. Den reiste kampen innad blant sosialistene om sosialismens innhold. Dette var uunngåelig på grunn av den kapitalistiske og imperialistiske utviklinga til Sovjet Unionen med satellitter. Samtidig ble de forhåpningene vi hadde til Kina, Albania osv. lagt i grus og vår kritikk av sosialimperialismen på et sosialistisk grunnlag ble/blir overdøvd av borgerskapets antikommunistiske kampanjer. Kapitalismen har i perioden etter krigen og fram til i dag betydd en høyning av levestandarden, mens de sosialistiske samfunna skar seg. å reise kampen for sosialismen, har derfor ikke vært noen lett oppgave.

Men kapitalismens seier over sosialismen har kommet på et tidspunkt der kapitalismen ikke lenger er i stand til å «levere godene». Norges oljemilliarder stiller den internasjonale stagnasjonen i et spesielt lys, da mye av omstillingene, privatiseringer o. l. kan skje med mjukere overganger, der oljemilliardene kan brukes til å holde folk i ro. Likevel er det åpenbart for alle som ønsker å se at klasseskillene øker, og at vi går mot det Trygve Hegnar kaller en råere kapitalisme, sjøl her i verdens Bærum. At systemkritikken av kapitalismen nå er lettere enn før, gir oss bedre muligheter til å reise kampen for at fagforeningene skal ha sosialismen som mål på nytt.

En ofte brukt innvending mot å reise sosialismespørsmålet er at det ikke nytter når alle de sosialistiske landa har gått til helvete og ligger i ruiner eller har blitt kapitalistiske diktaturer. Naturligvis har vi et problem. Det er ikke gjort i en håndvending å bestemme seg for hva som funka bra og hva som funka dårlig. Hvor mye som skyldtes den økonomiske tilbakegangen til de områdene som satte i gang å utvikle sosialisme og

hvor mye som skyldtes ytre forhold som krig og økonomisk boikott. I dag driver mange ulike miljøer forsøk på å oppsummere hvorfor det gikk gærent. To bøker fra AKP som har prøvd å overskride den type debatt som tar utgangspunkt i de enkelte ledernes politiske linjer og disposisjoner (for eller mot Lenin, for eller mot Stalin, for eller mot Mao o. l.) er «Den flerstemmige revolusjonen» av Kjersti Ericsson og «Marxistisk renessanse - kommunistisk offensiv» av Terje Valen. Dessuten foregår det en lavintensiv debatt internt i AKP om kommunismens muligheter. Men uansett hva man tror er de viktigste grunnene til at den første bølgen med sosialistiske revolusjoner gikk under, er det ingen tvil om at kapitalismen ikke kan fortsette; med kapitalismen må det virkelig gå gærent. På ett eller annet vis må flertallet få makta over samfunnet sitt ellers står faktisk ikke jorda til å redde. Fagbevegelsen kommer derfor ikke unna å før eller seinere å måtte stille sosialisme som mål igjen.

Sosialismen og faglig strategi

Det er mange ulike progressive miljøer i fagbevegelsen som nå prøver å utvikle en faglig strategi. De fleste av dem har til felles at de ikke stiller sosialismen som målet for sin strategi, men mer avgrensa mål. Naturligvis krever hver kamp at man utvikler en strategi og en taktikk, men når man drar opp de store debattene om faglig strategi må man velge:

Er målet å gjøre det beste ut av kapitalismen eller er målet en sosialistisk revolusjon? Og dersom sosialismen stilles som mål: Skal vi kjempe for at vår klubb/fagforening skal ha sosialisme i sin formålsparagraf? Hvordan skal vi knytte de enkeltkampene vi kjemper i dag sammen med en sosialistisk målsetting? Hvordan skal vi øke bevisstheten om nødvendigheten av sosialismen? Trenger vi et parti som har arbeiderklassens fellesinteresser som sitt grunnlag. Fordi de enkelte fagforeninger nødvendigvis vil begrenses av sitt medlemsgrunnlag? Og fordi fagforeningene er masseorganisasjoner som skal favne bredt. Mens partiet/ene skal organisere dem som er enige om sosialismen og veien til sosialismen?

Opposisjonen i fagbevegelsen er ikke bare en ting. Det finnes mange ulike miljøer, kampanjer, organisasjoner, konferanser med hvert sitt grunnlag. Og det er svært viktig at disse blir så breie og sterke som mulig for å oppnå de avgrensa målsettingene som de stiller. Enten det er å forsvare et sjukehus, hindre privatisering, øke lønna osv. Men i forbindelse med hver enkelt kamp kan vi som er for sosialismen prøve å tilføre system-

kritikk og påpeke behovet for et annet samfunn. Ved at sosialismen fremmes som mål bindes de enkelte kampene sammen, og får lettere retning og mening utover seg sjøl. På den måten vil fagforeningene bedre takle både seire og nederlag i de enkelte kampene.

Ved at vi reiser kampen for sosialismen som framtidig mål vil vi få en annen diskusjon enn den vi har hatt de siste årtiene, der debatten mye har handla om den politiske linja til de ulike partilederne opp gjennom sosialismens historie. I stedet kan vi få en diskusjon som legger vekt på hva som er viktig for arbeiderklassen å få til i de nye sosialistiske samfunna. En diskusjon om den sosialismen som vi ønsker å skape utfra våre erfaringer. Kanskje en mer konstruktiv og forenende diskusjon.

Dersom opposisjonen stiller den samme grunnleggende mål som den sosialdemokratiske ledelsen i fagbevegelsen: å gjøre det beste ut av kapitalismen, viskes skillet mellom en borgerlig politikk og en arbeiderklassepolitikk ut. Kritikken blir dermed en kritikk av at LO-ledelsen ikke står på godt nok, at det er for mye byråkrati, at de ikke er intelligente osv. Og dermed legges også grunnlaget for å omvurdere deres klassetilhørighet og politiske funksjon.

Å senke målsettinga til å gjøre det beste ut av kapitalismen, har også konsekvenser for klassebevisstheten i arbeiderklassen. Når arbeiderklassen blir seg sjøl bevisst at den er en klasse med sjølstendige mål atskilt fra borgerskapet, virker dette sterkt inn på dens egen styrke. En sosialistisk bevissthet vil altså være en styrke for dagskampen her og nå.

Når man senker ambisjonene til å gjøre det beste ut av kapitalismen, blir alle de avtalene og kompromissene som vi må inngå som ledd i dagskampen enten det gjelder lønns- og arbeidsforholda eller å redde arbeidsplasser, gjort om til sjølve meninga og hensikten med fagforeningsarbeidet. Konsekvensene av både kortsiktige seire og tap blir overvurdert, da de ikke blir sett i en større sammenheng. Det som i realiteten er taktiske vurderinger og disposisjoner blir opphøyd til strategi, og enhver diskusjon om strategi og taktikk blir umuliggjort da man ikke har samme utgangspunkt. Under kapitalismen vil de fleste kampene ende i nederlag. Det er derfor av avgjørende betydning for å utvikle den subjektive styrken til arbeiderklassen at man ser de enkelte kamper i større sammenheng. Hvis ikke ender man gjerne opp med ulike varianter av

defaitismen, og så sklir man ned en spiral der man til slutt ender opp som en hvilken som helst sosialdemokrat.

Å sette sosialisme på dagsorden igjen, kan gjøres på mange ulike vis. Noen tiltak som jeg kjenner til som har vært positive: Innledningen til Odd Andreassen på siste konferanse til Trondheim Samorg. Et møte arrangert av studieutvalget under LO-Oslo der Torstein Dale og Reiulf Steen hadde innledninger om kapitalismens begrensninger. Strategikonferansene til AKP i vinter. Framover går det an å reise diskusjonen i ulike fora og på hundrevis av måter.

Det er en utbredt oppfatning at arbeiderklassen er svakere nå enn før. Det vises til at antallet fagorganiserte er færre enn tidligere, man viser til økt arbeidsløshet og større grad av utbytting. Men kan arbeiderklassens styrke måles ut fra konjunktorene til det imperialistiske systemet? I hele den vestlige verden har nå kvinnene blitt lønnsarbeidere. Husmora er tilsynelatende historie. Dette har ført til en styrking av arbeiderklassen. At kapitalismen er avhengig av å øke utbyttinga og drive gjennom en privatiseringskampanje, fører til økt motstand. Vil ikke en avgjørende måte å styrke arbeiderklassen på være å utvikle dens subjektive bevissthet om at den har en egen rolle å spille i historia - å frigjøre menneskeheten fra all utbytting og undertrykking?

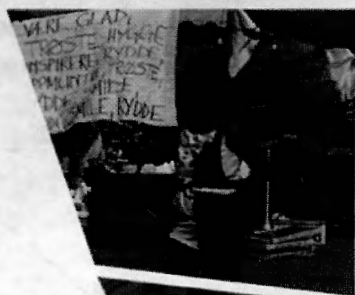

Abonner på

Røde Fane er et marxistisk
tidsskrift for teori og debatt som
kommer med fire numre i året.

Røde Fane

TIDSSKRIFT FOR MARXISTISK TEORI OG DEBATT

Du kan abonnere ved å sende
180 kroner til:
Røde Fane,
PB. 124, Sentrum,
3251 Larvik,
postgiro 0804 2208 478

RØDE FANE PÅ NETTET!

Røde Fanes hjemmeside på nettet
finner du på:

<http://home.sol.no/eness/rf.htm>

I tillegg til artikler som har stått
i Røde Fane, er det blant annet lagt
ut innledninger og andre artikler.

